

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



**TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ
KARAKTERLERİN ANALİZİ VE YENİDEN
TASARLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Fatih ÖZDEMİR

HAZIRLAYAN
Eray KIVRAK

MALATYA 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIM BİLİM DALI
GRAFİK ANASANAT DALI

**TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ KARAKTERLERİN ANALİZİ VE
YENİDEN TASARLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Eray KIVRAK

Danışman
Doç. Dr. Fatih ÖZDEMİR

Malatya-2020

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Fatih ÖZDEMİR'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğum **“TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ KARAKTERLERİN ANALİZİ VE YENİDEN TASARLANMASI”** başlıklı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Eray KIVRAK

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında; değerli vaktini ayırıp benimle tüm tecrübelerini paylaşan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Fatih Özdemir'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süreçte bana desteklerini hiç esirgemeyen; babam Ergün Kıvrak'a, annem İlknur Fatma Kıvrak'a, başta olmak üzere her zaman yanımda olan arkadaşlarım Batuhan Köseman ve Eray Onuk'a teşekkür ederim.

Araştırma süreci boyunca görüş ve önerilerini eksik etmeyen tecrübeleri ile bana yol gösteren ve bugünlerimde emekleri olan hocalarım, sayın Doç. Dr. Binnaz Koca'ya ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Sevtap Kanat'a ve teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışma sürecinde içerik düzenlemelerinde yardımlarını eksik etmeyen Ali Elmas'a, İngilizce kaynakların çevirilerinde bana yardımcı olan kardeşim Zeynep Kıvrak'a teşekkür ederim.

Eray KIVRAK

ÖZET

KIVRAK, Eray, Türk Mitolojisindeki Karakterlerin Analizi ve Yeniden Tasarlanması,
Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2020

İnsanlık tarihi boyunca birçok medeniyet var olmuştur. Bu medeniyetlerin bazıları varlıklarını sürdürebilirken bazıları ise varlıklarını sürdürememiştir. Fakat her iki durumda da bu medeniyetler arkalarında çok zengin bir kültür mirası bırakmışlardır. Bir kısmı sözlü bir kısmı yazılı olarak günümüze kadar aktarılan bu mirasın içerisinde mitolojiler, destanlar ve efsaneler de yer almaktadır. Her toplum kendine özgü bir destan geleneği barındırır ve temsil ettiği toplumu yansıtır. Bu yüzden mitolojileri incelemek, aynı zamanda o toplumun sosyokültürel tarihini de incelemek demektir. Dünya üzerinde yaşayan en köklü topluluklardan biri olan Türk toplumunun mitolojik anlamda sözlü ve yazılı birikimi söz konusudur fakat görsel birikiminde büyük bir eksik olduğu fark edilmiştir.

Bu araştırma, Türk mitolojisinin mevcut sözlü ve yazılı birikiminden hareketle, destan ve hikayelerde kısmen tasvir edilmiş efsanevi karakterleri, tasvir ve betimlemelere sadık kalarak görselleştirmeyi, karakterleri aslına uygun biçimde görünür hale getirmeyi ve bu yolla Türk toplumunun kültürel birikimine görsel anlamda katkı sunmayı hedeflemektedir.

Literatür taraması aşamasında Yunan veya İskandinav mitolojilerinden hareketle birçok görselleştirme çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Genellikle filmler, kitaplar ve birçok görsel alanda bu mitolojik karakterlerin tasvirlerinin yapıldığı görülmektedir. Amerika'da ise bu durum büyük bütçeli bir sektöre dönüşmüş, bir hayal dünyası, bir evren oluşturulmuş ve bu evren içerisinde dünya çapında tanınan kahramanlar yaratılmıştır. Bu aşamada Türk mitolojisinin zengin birikiminin de görselleştirilmesi ve kahramanlarının ortaya çıkartılması, bu kültürel mirasın tüm dünya ile paylaşılması açısından faydalı olacaktır.

Bu araştırmada zengin bir geçmişe sahip olan Türk mitolojisinin genel hatları çizilerek, yazılı kaynaklardan ulaşılabilen tüm karakterlerin mevcut tasvirleri incelenmiştir. İncelenen bu tasvirlerden hareketle de karakterler aslına uygun ve doğru olarak dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak görselleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk Mitolojisi, Karakter Tasarımı, Grafik Tasarım, Dijital İllustrasyon



ABSTRACT

KIVRAK, Eray, Analysis and Redesign of Characters in Turkish Mythology, Master Thesis, Malatya, 2020

Many civilizations have existed throughout human history. While some of these civilizations could survive, others could not survive. However, in both cases, these civilizations have left behind a very rich cultural heritage. In this heritage there are mythologies, epics and legends which have been passed on to the present day some orally and some in written form. Each society has its own unique epic tradition and reflects the society it represents. Therefore, studying mythologies also means to examine the socio-cultural history of that society. Turkish society, which is one of the oldest living communities in the world, has a mythological verbal and written knowledge, but it has been noticed that there is a great deficiency in its visual experience.

Based on the existing oral and written knowledge of Turkish mythology, this research aims to visualize the mythical characters depicted partially in epics and stories by adhering to the descriptions and depictions, making the characters visible in their original form and in this way contributing visually to the cultural accumulation of Turkish society.

During the literature review, it was determined that many visualization studies were carried out based on Greek or Scandinavian mythologies. It is seen that depictions of these mythological characters are generally made in movies, books and many visual fields. In America, this situation has turned into a big-budget sector, a dream world, a universe has been created and world-renowned heroes have been created from this universe. At this stage, visualizing the rich background of Turkish mythology and revealing its heroes will be beneficial in terms of sharing this cultural heritage with the whole world.

In this study, the current descriptions of all characters that can be accessed from written sources were examined by drawing the general lines of Turkish mythology, which has a rich history. Based on these analysed depictions, the characters were tried to be visualized in accordance with the original and accurately using the digital illustration technique.

Keywords: Turkish Mythology, Character Design, Graphic Design, Digital Illustration



İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	ii
ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
İÇİNDEKİLER	ix
RESİM LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I	1
1. MİTOLOJİ	1
1.1. Türk Mitolojisinde Tanrı ve Evren Kavramları	2
1.1.1. Gök Tanrı.....	3
1.1.2. Şamanizm.....	4
1.2. İslamiyet Öncesi Türk Destanları	5
1.2.1. Saka (Şu) Destanı.....	5
1.2.2. Alp Er Tunga Destanı.....	5
1.2.3. Oğuz Kağan Destanı	8
1.2.4. Bozkurt Destanı	9
1.2.5. Ergenekon Destanı.....	10
1.2.6. Yaratılış Destanı.....	10
1.2.7. Attila Destanı	11
1.2.8. Uygur Türeyiş ve Göç Destanı.....	12
1.3. İslamiyet Sonrası Türk Destanları.....	13
1.3.1. Manas Destanı.....	13
1.3.2. Satuk Buğra Han Destanı.....	15
1.3.3. Cengiz Han.....	16
1.3.4. Köroğlu Destanı	16
1.3.5. Timur Destanı	18

1.3.6. Battal Gazi Destanı	18
1.3.7. Dânişmend Gazi Destanı.....	19
1.4. Dede Korkut Hikâyeleri	20
1.4.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi	20
1.4.2. Salur Kazan Hikâyesi	21
1.4.3. Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi.....	22
1.4.4. Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olması Hikâyesi.....	23
1.4.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi.....	23
1.4.6. Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi.....	24
1.4.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Hikâyesi	24
1.4.8. Basat'la Tepegöz'ün Hikâyesi	25
1.4.9. Begil Oğlu Emren'in Hikâyesi.....	25
1.4.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi.....	26
1.4.11. Salur Kazan'ın Tutsaklığı Hikâyesi	26
1.4.12. Dış Oğuz İsyanı ve Beyrek'in Ölümü Hikâyesi.....	27
BÖLÜM II.....	28
2. TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ KARAKTERLERİN TASVİRLERİ.....	28
2.1. Kayra Han (Kara Han).....	28
2.2. Ülgen	28
2.3. Ak Ana	29
2.4. Erlik Han.....	29
2.5. Mergen Tanrı.....	30
2.6. Kızagan	30
2.7. Gezer Han	30
2.8. Tulpar.....	31
2.9. Gök Sakallı Hızır	32
2.10. Umay Ana	32
2.11. Çift Başlı Kartal.....	33

2.12.	Huma Kuşu	33
2.13.	Anka	33
2.14.	Kilin.....	34
2.15.	Kıştey.....	34
2.16.	Abra ve Yutpa.....	35
2.17.	Bükrek ve Sangal.....	35
BÖLÜM III		36
3.	Yapılmış çizimlerin tasvirlerle göre incelenmesi.....	36
3.1.	Alp Er Tunga Destanı.....	36
3.2.	Oğuz Kağan Destanı	37
3.3.	Attila Destanı	38
3.4.	Manas Destanı.....	39
3.5.	Cengiz Han.....	40
3.6.	Timur Destanı.....	40
3.7.	Battal Gazi Destanı	42
3.8.	Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi.....	42
3.9.	Basat'la Tepegöz'ün Hikayesi	43
3.10.	Kayra Han (Kara Han).....	44
3.11.	Ülgen	45
3.12.	Ak Ana	46
3.13.	Erlik Han.....	46
3.14.	Kızagan	47
3.15.	Umay Ana	48
3.16.	Anka	48
3.17.	Kıştey.....	49

BÖLÜM IV.....	50
4. UYGULAMALAR.....	50
4.1. Alp Er Tunga	50
4.2. Oğuz Kağan Destanı	51
4.3. Attila Destanı	52
4.4. Manas Destanı.....	53
4.5. Cengiz Han.....	54
4.6. Timur Destanı.....	55
4.7. Battal Gazi Destanı.....	56
4.8. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi.....	57
4.9. Basat'la Tepegöz'ün Hikâyesi.....	58
4.10. Kayra Han (Kara Han).....	59
4.11. Ülgen	60
4.12. Ak Ana	61
4.13. Erlik Han.....	62
4.14. Kızagan	63
4.15. Umay Ana	64
4.16. Anka	65
4.17. Kıştey.....	66
5. SONUÇ	67
6. ÖNERİLER	68
7. KAYNAKÇA	69
7.1. Görsel Kaynakça.....	72

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Ertay Altınöz, 2009, "Alp Er Tunga"	36
Resim 2: Oğuz Kağan Tasviri "Tasarımcı Bilinmiyor"	36
Resim 3: Oğuz Kağan Tasviri "Tasarımcı Bilinmiyor"	37
Resim 4: Mór Than, 1870, "Attila"	38
Resim 5: Yönetmen: Muammer Koçak, Savaş'ın Efsaneleri - Attila, 28 Haziran 2019.	38
Resim 6: Bişkek Ala-Too Meydanı, Manas Heykeli	39
Resim 7: Yönetmen: Sergey Bodrov, "Cengiz Han" Cengiz Han Mongol, 14 Mart 2008	40
Resim 8: Özbekistan Taşkent Meydanı, Emir Timur Heykeli	41
Resim 9: Emir Timur, Yağlı Boya.....	41
Resim 10: Battal Gazi Heykeli, Malatya.....	42
Resim 11: Ertay Altınöz, 2009, "Deli Dumrul"	42
Resim 12: Yönetmen: Jonathan Liebesman, "Cyclops" Titanların Öfkesi, 30 Mart 2012	43
Resim 13: Yönetmen: Rakim Karakaş, TRT Çocuk, Dede Korkut Hikayeleri, 32. Bölüm, 14 Ağustos 2014	43

Resim 14: Nuray Bilgili, 2009, "Kara Han"	Resim 15: Ertay Altınöz, 2009, "Kara Han"	44
Resim 16: Ülgen Han		45
Resim 17: Nuray Bilgili, 2009, "Ülgen"		45
Resim 18: Nuray Bilgili, 2009, "Ak Ana"		46
Resim 19: Ertay Altınöz, 2009, "Erlik Han"	Resim 20: Volkan Yenen, 2011, "Erlik Han"	46
Resim 21: Nuray Bilgili, 2009, "Kızagan"		47
Resim 22: Nuray Bilgili, 2009, "Umay Ana"		48
Resim 23: Anka Kuşu		48

BÖLÜM I

1. MİTOLOJİ

Mitoloji, belirli bir ulusa ait efsaneleri inceleyen bilim dalıdır. Eski Yunanların masala mit dediği bilinmektedir. Mitoloji bir kavme ait tek bir masal veya efsaneyi değil; bütün inanışları ve efsaneleri ele alarak sonuçlandırmak isteyen bilimdir. Mitler, ortak kültürel mirastır. Mitlerden yola çıkılarak, milli kültürün bugünkü durumuyla eski dönemler arasındaki ilişkileri, ortak noktaları bulunabilir.

Mitoloji, gerçekleri aklın alamayacağı, dil ve düşüncenin bütün imkanlarını kullanarak yansıtmaktadır. Mitoloji, kültürlerin en eski zamanlarından itibaren günümüze kadar olan durumuyla ilişkilendirilir. Bir diğer deyişle o toplumun karakterini yansıtır.

Türk Dil Kurumu'na göre mitoloji şöyle açıklanır: “Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, Tanrı, Tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayali, alegorik bir anlatımı olan halk hikayesi.”

İçinde bulunduğumuz yüzyıla kadar Türk mitolojisi hakkında fazla bir bilgiye ulaşamıyoruz. 21. Yüzyılda yapılan araştırmalar ise yüzeysel ve yetersizdir. Türk milleti, tarihine, kültürüne bağlı olmasına rağmen son dönemlere kadar kendi tarihleri, kültürleri ve inanışları ile ilgili akademik düzeyde çok fazla bilgi ve belge toplamamış, yazmamışlardır. Türk mitolojisinin araştırılmasında ve yazılmasında ilk işleri yine yabancılar yapmıştır. Alman Türkolog Doerfer, Rus Türkologlarından Radloff, Potapov, Stebleva bunlara örnek olarak verilebilir. Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan, Bahaeddin Ögel, Fuzuli Bayat ve Emel Esin ise Türk mitolojisi çalışmalarını başlatan Türk tarihçilerdir. (Gültepe, 2017: 16-17)

1.1. Türk Mitolojisinde Tanrı ve Evren Kavramları

İslam dünyası, yıldızları da içine alan evrene çoğunlukla Eflak diyor ise Türkler de bu sonsuzluğa Gökler diyordu. Türk mitolojisinde göklerde Hanlık yapan kahramanlardan Gökler Hanı diye bahsedilirdi.

Türkler evrenin merkezini Kutup Yıldızı olarak kabul ederdi. Tanrı'nın kapısı ve kağanın sarayı Kutup Yıldızı'ydı. Yeryüzündeki karşılığı ise kendi ordularının ve saraylarının olduğu yerlerdi. Türklerin kuzey yönü ile ilişkilendirdikleri "Altın Dağ" gökle yeryüzü arasında kapı sayılıyor ve gökyüzünde Tanrı'nın kapısı sayılan Kutup Yıldızı'na bağlanıyordu. (Bilgili, 2018: 11)

Türk mitolojisinde ağaç olgusuna da fazlaca rastlanmaktadır. Ağaç, "yaşam" ve "ölüm" olmak üzere iki rol üstlenmektedir. Oğuz Kağan Destan'ında yaşam rolüyle, önemli Türk boylarının ölümlerini ağaca asmalarıyla da ölüm rolüyle karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bir başka inanişaya göre yer yüzü ile gökyüzünü birbirine bağlayan Hayat Ağacıdır.

Evren ve insan konusundan Orhun Abideleri'nden Kültigin Yazıtı'nın doğu kısmının ilk satırında şu şekilde bahsedilir: "Üstte mavi gök altta yağız yer yaratıldığında ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış, insanoğullarının üzerine atalarım dedelerim Bumin Hakan ve İstemi Hakan tahta oturmuş. Tahta oturarak, Türk halkının devletini ve yasalarını yönetivermiş düzenleyivermişler." (Gültepe, 2017: 386)

Türk mitolojisinde evren, 2 bölüme ayrılmıştır. Tanrılar, iyi ruhlar, periler ve melekler gökyüzünde kendilerine ayrılmış katlarda, kötü ruhlar ise yer altındaki katlarda kalırlar. Başka bir deyişle her kat bir apartman dairesi gibidir.

Altay Türklerine göre gök alemi 17 kattan oluşmaktadır. 17. katta Tanrı Kayra Han 16. tabakasında Ülgen, 9. tabakada Kızagan oturmaktadır. 7. katta Mergen onun bir alt katında Ay Ata ve 5. katta ise Kuday Yayıçi oturur. Altay Şamanlarına göre yukarı

dünya 17. kattan ibaret olup, ışıklı dünyayı temsil eder. Aşağıdaki 7. ve 9. kat ise karanlıklar alemini oluşturmaktadır. (Bayat, 2007: 47-49)

Yakın doğu milletlerinden gelen ve Türkler arasında yerleşen mitolojik bilgilere göre yer altı 7 tabakadır. “Karanlıklar alemi” olarak da bilinen alemde oturanların başında, kötülük tanrısı Erlik vardır. Erlik’in emrindeki kötü ruhlar ve tanrılar da burada yaşamaktadır. (Erdoğan B. , 2007: 115-116)

1.1.1. Gök Tanrı

İnsanlık tarihinin başlamasından günümüze her toplum bir dini inanca ihtiyaç duymuştur. Türklerin Tek Tanrı inancında olduğu, elde edilen bilgiler ışığında tasdik edilir. Ayrıca araştırmacıların büyük bir kısmı da Türklerin Tek Tanrılı dine inandığı görüşünde birleşir.

Türk mitolojisinde ana tema Gök Tanrı dini üzerinden gerçekleşir. Gök Tanrı ifadesi basit anlamıyla göklerin hâkimi anlamına gelmektedir. Gök Tanrı inancının ne kutsal bir kitap ne de bir peygamberi vardır. Göçebe Türk’ten, kağana kadar her bir birey, yaptığı iyilikleri ve kötülükleri yalnız Tanrı’ya hesap verir, gerçek yardımı da sadece ondan beklerdi. Gök Tanrı, dualarda gökte yaşayan en ilahi ruhtur. Türk hükümdarları zafer kazanınca ellerini göğe kaldırarak dua ederlerdi. (Gültepe, 2017: 373-377)

Göktürk Kitabelerinde Gök Tanrı, yerin ve suyun yaratıcısı, zamanı ayarlayan, ölümün gerçekleşmesini sağlayan olarak geçer. Kağanların hakan olması Gök Tanrı’nın isteğiyle olmuştur. Ordudaki askerlerin kurt gibi güçlü olmalarının sebebi, O’nun sayesinde. Bu kitabelere göre, “Tanrı kâinatın ilk sebebi, yani ilk yaratıcısıdır.” Göktürklerde ikinci bir Tanrı kavramına rastlanmaz. (Araz, 1995: 25-26)

1.1.2. Şamanizm

Orta Asya Türklerinde Şamanizm oldukça yaygın bir inanıştır. Özellikle Altaylıların ve Yakutların uzun bir süre bu inanca bağlı kaldıkları görülmektedir. Şamanizm bir dini inançtan çok sihir üzerine gerçekleşen ritüeldir.

Şamanizm inancına göre evren 3 bölümden oluşmaktadır. Gök, 17 kattan oluşmaktadır. En büyük ruh Ülgen eşi ve çocuklarıyla birlikte burada oturmaktadır. Yeryüzü, ilahi gücü olmayan insanların yaşadıkları bölümdür. Yeraltı ise 14 kattan oluşur. Bütün kötülüklerin olduğu bölümdür. Korkunç tanrı Erlik ailesi ve ona bağlılık yemini eden kötü ruhlar yerin altında yaşar. (Uslu, 2016: 130)

Şamanizm’de bir kutsal kitap ve peygamber olmadığı için toplum içinde sivrilmiş kişiler Şaman ya da diğer adıyla Kam olarak görev almışlardır. Şamanlar, toplumdan uzak, تنها yerlerde yaşarlardı. Öteki dünyayı kendi dünyasına taşırlardı. Kutsal bilgileri veya istekleri ileten arabuluculardı.

Şaman, kendini öteki dünyaya hazırlaması için gerekli olan malzemelere sahip olması gerekirdi. Cübbe, davul ve külâh bunların en önemlileriydi. Şaman cübbesi ortalama altmış parçadan oluşmaktadır. Ana parçalar meral veya beyaz koyun derisinden yapılırdı. Cübbenin yakasından sıralanan dokuz parça kukla Ülgen’in dokuz kızını temsil ederdi. Kötü ruhlarla mücadele etmek içinse küçük çingiraklar dikerlerdi. Külâhı vaşak derisinden üç karış uzunluğunda olurdu. Kırmızı kumaşla kaplanır ve etrafına üç adet düğme konurdu. Göz üzerindeki kısımda bulunan saçaklara türlü türlü boncuklar takılırdı. Külâhın tepe kısmı koyun yünüyle doldurularak kaytan haline getirilir, zikzaklar halinde dokuz yerinden dikilirdi. Külâhın daralan kısımlarının kenarlarına ise iki, dokuz veya otuz tane baykuş tüyü dikilirdi. Ayin yapmak için bir diğer önemli nesne ise davuldu. Daire veya yumurta biçiminde yapılan davullarda kayın veya sedir ağacı kullanılırdı. Davulu tamamlamak için ise deri, madeni süslemeler ve kıl sicimler kullanılırdı. (İnan, 1986: 91-94)

1.2. İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1.2.1. Saka (Şu) Destanı

Kaşgarlı Mahmud'un kaydettiği bilgilere göre Şu, bir Türk Kağanı'dır. O'nun hayatı üzerine anlatılan bu destan, Türkler arasında aktarılmış ve Kaşgarlı Mahmud tarafından küçük bir metin halinde Arapça olarak yazıya dökülmüştür. Destan esas itibariyle, Divan-ü Lugat-it Türk'te "Türkmen" maddesinde yer almaktadır.

Şu kelimesinin yapısına baktığımızda Saka adının Yahudilerce bozulmuş hali olduğunu görüyoruz. Böylece Kaşgarlı Mahmud'un "Şu" adıyla aktardığı destanın, aslında Saka destanı olduğu sonucuna varılıyor. (Öztürk, 2018: 126)

Şu Destanında, Türklerin hükümdarı Şu'nun o dönemlerde en büyük, en güçlü orduya sahip olduğu anlatılır. O dönemlerde diğer adı "Zülkareyn" olan, Makedonya Kralı İskender meşhur doğu seferini gerçekleştirmekteydi. İskender Ön Asya'dan başlayarak Semerkant'a kadar her orduyu yenmişti. Türklerin yurduna doğru ilerlerken, Hakan Şu'nun askerleri, İskender'i fark etmiş ve olayı haber vermişlerdir. Şu, tüm ordusunu toplayıp Çin sınırına kadar gitti. Arkalarında sadece yirmi kişi bıraktılar. Bir gece yarısı Hakan Şu'nun ordusu, İskender'in gözcülerine saldırdı ve büyük darbe verdi. Bu olaydan sonra Hakan Şu ve İskender savaşmadı. Barış ilan ettiler. (Mahmud, 2017: 541-542)

1.2.2. Alp Er Tunga Destanı

Alp Er Tunga, Türklerin tarihteki ilk destanıdır. Destanın baş kahramanı Alp Er Tunga Türk ve Turan'ın büyük hükümdarıdır. M.Ö. 7. yüzyıldaki Türk-İran Savaşları'nda ün kazanmıştır. İran ordularını savaşlarda defalarca yenmiş, en sonunda İran hükümdarı Keyhüsrev tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür.

Alp Er Tunga hakkında bilgilere Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig, Şeh-name, Divan-ü Lugat-it Türk, Şecere-i Terakime'den ulaşılabilir. Firdevsi, Şeh-name'de Alp Er Tunga'dan bahsederken karakteristik özelliklerini en net şekilde vermiştir.

“5331. Peşeng’in o kötü oğlu kimdir? Hangi tarafta savaşıyor? Elbisesi nasıl ve bayrağı nereye dikmiş? Şu menekşe renkli bayrak yoksa onun mu? Bütün bunları bana anlat ve göster ki, onunla savaşmaya gideyim ve onu yenerek kahramanlar arasındaki yerimi yükseltelim. Eğer ay ve güneş bana yar olurlarsa onu yüzükoyun sürüye sürüye padişahın yanına kadar getireceğim! dedi.”

“5335. Zal da ona dedi ki “Ey oğul! Aklını başına topla da beni dinle! Senin bana sorduğun Türk, erkek bir ejderha gibi savaşır nefes verirken ateşler saçar; intikam almak için savaşa başladı mıydı bir bela bulutu kesilir. Onun bayrağı da elbisesi de karadır, kolları demir kaplıdır, külâhı da demirdendir. Üzerindeki demir zırh altın işlemelidir, tulgasının üzerinde de kara bir bayrak vardır. Ondan kendini iyi koru; çünkü çok uyanık ve cesur bir pehlivandır.” (Firdevsi, 2009, 270)

Yusuf Has Hacıp’in Kutadgu Bilig eserinde ise, Dünya beyleri arasında en iyilerinin Türk beyleri olduğunu anlatır. Alp Er Tunga’yı ise Türk beyleri arasında en meşhur, en yüksek bilgiye ve fazilete sahip, bilgili, anlayışlı ve halkın seçkini olarak anlatmıştır. (Hacıp, 2015: 42)

Divan-ı Lugat-it Türk’te, Alp Er Tunga için söylenen ağıtlar parça parça yer almaktadır. Alp Er Tunga’nın öldürülmesinden sonra söylenen “Sagu” şöyledir:

“Alp Er Tunga öldi mü?
İssız acun kaldı mu?
Ödleğ öçin aldı mu?
Emdi yürek yırtılır.
Ödleğ yarag küzetti,
Oğrı tuzak uzattı,
Begler begin azıttı
Kaçsa kalı kurtulur?
Ödleğ küni tavratur,
Yalnguk küçin kevretür,
Erdin acun sevirür,
Kaçsa takı ertilür.
Ögreyüki mundag ok,
Munda adın tıldag ok,

Alp Er Tunga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Felek öcün aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır.
Felek fırsat gözetti,
Düşman tuzak kurdu,
Beyleri de azıttı,
Kaçsa bile nasıl kurtulur?
Feleğin günleri çabuk geçer,
İnsanın gücünü zayıflatır,
Dünyadaki insanları azaltır,
Kaçsalar bile yakalanırlar.
Gerçekten âdeti böyledir,
Bundan başkası bahanedir,

Atsa ucun ugrap ok,
Taglar başı kertilür.
Begler atın argurup
Kadgu anı torgurup
Mengzi yüzü sargarıp
Kürküm angar türtülür
Ulşıp eren börleyü,
Yırtıp yaka orlayu,
Sıkırıp üni yırlayü,
Sıgtap közi örtülür,
Könglüm için örtedi,
Bütmiş başıg kartadı,
Keçmiş ödüg irtedi,
Tün Kün keçip irtelür.
Ödlek arıg kevrede,
Yunçıg yavuz tovradı.
Erdem yeme sevrede,
Acun begi çertilür.
Öpkem kelip uğradım
Arslanlayu kükredim
Alplar başın togradım
Emdi beni kim tutar
Tokış içre uruştım,
Uluğ birle karıştım,
Töküz atın yarıştım.
Aydım: Emdi al Utar!
Kanı akıp, yuşuldu.
Kapı kamag teşildi.
Ölüg bile koşuldu.
Togmış küni üş batır.
Bilge böğü yunçıdı,
Acun anı yançıdı.
Erdem eti tınçıdı,
Yerke tegip sürtülür.

Dünya dileyerek ok atsa,
Dağın başı aşınır.
Beyler atını yordular,
Kaygı onları durdurdu.
Yüzleri, benizleri sarardı,
Sanki safran sürülmüştü.
Erkekler kurt gibi uluyor,
Yakalarını yırtıp bağıyorlar,
İnleyip feryat ediyorlar,
Ağlamaktan gözleri şişiyor.
Gönlüm için için yandı,
Kapanmış yarayı deşti,
Eski zamanları aradı,
Geceler, günler geçip aranıyor.
Felek iyice zayıfladı,
Kötüler kuvvetlendi.
Erdem iyice azaldı,
Dünyanın beyi yok oldu.
Öfkem geldi, uğradım,
Arslan gibi kükredim.
Yiğit başlarını doğradım,
Şimdi beni kim tutar?
Savaşlarda vuruştum,
Ulularla karıştım,
Töküz atla yarıştım.
Dedim: Şimdi al Utar!
Kanı akıp, boşandı.
Derisi de deşildi.
Ölülerle bir oldu.
Doğan günü batıyor.
Bilgililer kötüleşti,
Dünya onları hırpaladı.
Erdemin etleri çürüdü,
Yerlerde sürükleniyor.”

1.2.3. Oğuz Kağan Destanı

Oğuz Kağan Destanı, Hz. Nuh'un oğlu Yafes'ten türeme teorisiyle başlar. Bu teoriye göre insanlık iki evreden oluşur. Birinci evre, ilk insandan Nuh Peygamber'e kadar geçen zamandır. İkinci evre ise Nuh Tufanı ve yeniden türeyiş efsanesinden sonra gerçekleşen coğrafyalar ve toplumları kapsar.

İnsanlık, Nuh Peygamber'in üç oğlundan gelmiştir. Sam'dan Araplar, Ham'dan Sudanlılar, Yafes'ten ise Türkler, Moğollar ve Çinliler türemiştir. Bu türeyiş Asyalı kavimleri oluşturmuştur. Oğuz Destanında anlatılana göre, Nuh Peygamber dünyayı oğulları arasında, Yafes'e Türkistan, Sam'a İran ve Ham'a Hindistan olacak şekilde paylaşmıştır. (Gündüz, 2017: 11-13)

Hz. Nuh, oğullarını soylarının çoğalması ve o bölgelere hükmetmeleri için görevlendirdi. Ancak en büyük oğlu Yafes için güzel sözler sarf etti. Demir'e göre (2016: 43) Hazret-i Nuh, yeryüzünün doğu tarafına gönderdiği Yafes'e:

“Senin neslin ta kıyamete kadar yokluk ve zorluk görmesin. Ağlanacak bir olayla karşılaşmasın ve hiçbir şeye kıtlık çekmesin. Gerektiğinde ve ihtiyaç olduğunda birbiri ile iş birliği yapsın. Ar ve namusuna dikkat etsin, ar ve namusunu korumak için çok gayret edip gerekirse savaş yapsın. Yeryüzünde hanlık, beylik, padişahlık ve başkanlık senin nesline nasip olsun.” dedi.

Yafes'in, sekiz oğlu olmuştur. Bunların en büyüğü ise Türk ismini almıştır. Türk soyunun bu çocuktan devam ettiği rivayet edilir. Yafes, nehirden geçerken boğularak ölmüş ve yerine oğlu Türk geçmiştir. Saltanata geçince Türk Han ismini almıştır. Türk Han'dan sonra oğullarından Dib Yabgu tahta geçer.

Dib Yabgu'nun dört oğlu vardı: Kara-Han, Küz-Han, Or-Han ve Kür-Han. Bu sırada Türk kavimleri henüz kafirdi. Dib Yabgu ölünce oğullarından en büyüğü Kara-Han devletin başına geçti. Günlerden bir gün, Kara-Han'ın karısı Ay Kağan bir erkek çocuk doğurdu. Yüzü mavi, ağzı ateş gibi kırmızı, saçları, gözü ve kaşları siyahtı. Annesinin sütünü 3 gün 3 gece emmedi. Annesi çocuğu için endişelenmeye başlamıştı.

Oğlu bir gece rüyasına girdi ve eğer Allah’a inanırsa sütünü emeyeceğini söyledi. Etrafindakiler Allah’a inanmamasına rağmen, o çocuğu için gizlice Müslüman oldu. (Ögel, 1993: 155-158)

Oğuz Kağan, kırk günde yürümeye ve konuşmaya başladı. Ayakları öküze, vücudu kurda benzerdi. Göğsü ve böğrü kıllıydı. At üzerinde avlanırdı. Oğuz gün geçtikçe büyüyordu. Yaşadığı yerde büyük bir orman vardı. İçinden ırmaklar akar, çok çeşitli hayvanlar yaşırdı. Burada “Kiyant” adında dev bir gergedan yaşıyordu. Atları parçalar, insanları yutardı. Oğuz Kağan, bir gün okunu, yayını, mızrağını ve kalkanı alıp, atına binerek gergedanı öldürmeye gitti. Bir geyik avladı ve altın işlemeli kemeriyle ağaca bağladı. Sabah olduğunda gergedanın onu yediğini anladı. Bu sefer bir ayı avladı ve yine gergedan onu yedi. Bu sefer ağacın arkasına saklandı ve gergedan geldiğinde Oğuz’un kalkanına çarptı. Oğuz mızrağı ile kafasına vurarak gergedanı öldürdü. Kafasını kılıçla kestikten sonra ormandan gitti. (Bang & Arat, 1936: 11-13)

Bu olaydan sonra kendini etrafındakilere saygı duyulur hale getirdi. Yüzlerce sefer düzenleyip, savaştı. Tihrani’ye göre (2011: 30), Hz. Adem’in soyundan gelen 54. göbek atadır. Gök Tanrı’ya borcunu ödediğini düşünerek yurdunu bölüp altı oğluna dağıttı. Doğu tarafını Gün, Ay ve Yıldız’a, batı tarafını ise Gök, Dağ ve Deniz’e verdi. 24 Türk boyunun bu çocukların 24 oğlu tarafından kurulduğu rivayet edilir.

1.2.4. Bozkurt Destanı

Bu destan, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, Göktürklerin dışı bir bozkurt tarafından yeniden çoğalmasına konu alır.

Rivayetlere göre Göktürkler oymaklar halinde yaşarken Lin adındaki memleket tarafından saldırıya uğramıştır. Tamamen yok olan Göktürklerden sadece 10 yaşında bir çocuk sağ kalmıştır. Lin askerleri çocuğa acıyarak serbest bırakmışlardır. Savaş bittikten sonra dışı bir kurt peydahlanmıştır. Bu kurt çocuğa et ve süt vererek beslemiş, yaralarını iyileştirmiştir. Lin kralı çocuğun yaşadığını öğrendikten sonra askerlerini çocuğu öldürmesi için tekrar gönderir. Askerler çocuğu öldürmeye geldiğinde kurt çocuğu

kaçırarak bir mağaraya götürür. Mağara bir ovadadır, etrafında çok dik dağlar vardır. Burada karı-koca hayatı yaşarlar ve kurt 10 erkek çocuk doğurur. 10 çocuk büyür ve başka memleketlerden kızlarla evlenip soylarını devam ettirirler.

Bir başka efsaneye göre Göktürklerin atalarından biri olan İ-ci Ni-su-tu, kurttan doğmuştur. Doğaüstü güçleri olan bu kişi yağmur yağdırıp, rüzgâr estirebiliyordu. İ-ci Ni-su-tu'nun iki karısı vardı. Bunlar, yaz ve kış Tanrısının kızları olarak bilinirdi. (Sakaoğlu & Duymaz, 2018: 199)

1.2.5. Ergenekon Destanı

Dünya üzerinde Türklere boyun eğmeyen ve Türklerin gücünü kabul etmeyen kimse yoktu. Yabancı kavimler bu durumdan çok rahatsız oluyordu ve birleşerek Türklere karşı saldırıya geçtiler. On gün süren savaşın sonunda Türkler galip geldi. Mağlubiyeti kabullenmeyen yabancı kavimler Türkleri tuzağa düşürerek mağlup ettiler. Türklerden sadece iki kişi “Kıyan” ve “Negüz” kaldı. Bunlarda birlikte atlarına atlayıp başka bir diyara kaçtı. Ufak bir geçidi olan, dik dağların arasında bir yer buldular. Akarsular, çeşitli bitkiler ve avlanacak hayvanlar vardı. Buraya “Ergenekon” adını verdiler.

Yüzyıllar geçti, Türk soyu genişledi. Artık Ergenekon’a sığmıyorlardı ve buradan çıkıp başka diyarlara göç etmek istediler. Ancak geçitten geçemezlerdi. O sırada bir demirci dağın bir yerinde demir madeni olduğunu söyledi. Dağın dört bir yanı odun ve kömürle çevrildi. Ateş yakıldı, demir eridi ve bir geçit açıldı. Bu sırada geçitte gök yeleli bir Bozkurt belirdi. Türkler bu Bozkurt'un önderliğinde Ergenekon'dan çıktı. Her yere elçiler gönderildi ve Türklerin Ergenekon'dan çıktığı haberi verildi. (Ögel, 1993: 61-63)

1.2.6. Yaratılış Destanı

Dünya üzerindeki tüm topluluklarda olduğu gibi Türklerin de dünyanın varoluşuyla ilgili destanlar ürettiği söylenebilir. Verbitski tarafından ortaya çıkartılan Altay yaratılış destanında dünyanın yaratılışından şu şekilde bahsedilir:

Dünya uçsuz bucaksız sudan oluşmaktaydı. Gök ve yer yoktu. Tanrı Ülgen suyun üzerinde uçuyor ve konacak yer arıyordu. Fakat her yer su olduğu için bulamıyordu. O sırada göklerden gelen bir ses önündeki nesneyi tutmasını istedi. Ülgen elini uzattığı sırada sudan bir taş çıktı ve taşa oturdu. Oturacak yer bulduktan sonra dünyayı yaratmaya karar verdi. Fakat ne yaratacağını düşünürken yüzeye Ak Ana çıktı. Bir şey yaratmak istediğinde “yaptım oldu de” dedi. Ak Ana bunu söyledikten sonra kayboldu ve bir daha kimseye görünmedi.

Ülgen “yer yaratılsın” dedi, yer yaratıldı. “Gök yaratılsın” dedi, gök yaratıldı. Böylelikle bütün dünyayı yarattı. Üç balık yaratıp onların üstüne yeri koydu. İkisi yerin kenarlarında diğeri tam ortaya koydu. Ortada duran balığın başı kuzey yönüne bakıyordu. Bu balık başını öne eğerse tufan, çok eğerse Dünya’yı su basardı. Bu balık bir direğe bağlıydı ve onu Mangdaşire kontrol ediyordu. Bir gün balığın başını çok aşağıya indirdiğinden dolayı cihan tufanı oldu.

Ülgen, Dünya’yı yaratırken “Altın Dağ” üzerinde oturdu. Bu dağ gök ile yer arasındaydı ancak yere bir insan boyu kadar yakındı. Dünya’nın yaratılışı altı gün sürdü, Ülgen yedinci gün uyuyup sekizinci gün uyandı.

Ülgen bir gün suyun üzerinde yüzen toprak parçası gördü. Bu toprak parçasının üzerinde insana benzeyen bir kil tabakası vardı. Bu toprak parçası “insan olsun” dedi, insan oldu. Ülgen bu kişiye Erlik ismini koydu ve kardeşi yaptı. Erlik bir zaman sonra Ülgen’den daha güçlü olmak istedi. En sonunda Ülgen’e düşman oldu. Ülgen, yedi kişi yarattı ve başlarına Maytere’yi koydu. (İnan, 1986: 19-21)

1.2.7. Attila Destanı

Hun Devleti’nin en büyük hükümdarlarından Attila, Orta Asya’ya sahip olmuş, Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu’na ise diz çöktürmüştür. Avrupa kavimleri, Attila’dan korktuğu için ona “Tanrı’nın Kırbağı” ismini vermişlerdir.

MS 406’da doğup, MS 453 ölen Attila’nın diğer liderler gibi heybetli olduğu düşünülmektedir. Ancak Attila fiziksel özellikleri ile değil, zekâsı ve öngörüsü ile tarihte var olmuştur. Attila kısa boylu, seyrek sakallı, geniş omuzlu, büyük başlı, basık burunlu, küçük gözlü ve yağız yüzlü birisiydi. Sinirlendiğinde ise etrafına korku ve dehşet saçan bir liderdi. At üzerinde çok rahat hareket edip, ok ve yay, kılıç, kemer ve kement kullanmada ustaydı. (Tektaş, 2013: 291)

1.2.8. Uygur Türeyiş ve Göç Destanı

Kamlancu adlı bölgede iki nehir vardı. Bu iki nehrin arasında kışın bile meyve veren iki ağaç vardı. Meyvesi ise çam fıstığına benziyordu. Bu iki ağaç, iki dağın arasında büyümüştü. Bir gün gökten bir ışık indi ve iki yandaki dağlar yükselmeye başladı. Bu durumu hayretler içinde izleyen Uygular oraya doğru ilerlediler. Yaklaştıkları sırada müzik ve nağmeler duymaya başladılar. Her gece buraya ışık inmeye ve etrafında da otuz şimşek çakmaya başladı. Bir başka gün ışığın düştüğü yerde beş çadır ve bu çadırların önünde oturan beş çocuk gördüler.

Herkes sırayla bu çocukları görmeye geliyordu. Belli bir zaman geçtikten sonra çocukları alıp beslemeye başladılar. Büyüyünce anne ve babalarını soran çocuklara halk iki ağacı gösterdi. Beş çocuğa isim verdiler: “Sonkur Tegin”, “Kotur Tegin”, “Tükel Tegin”, “Or Tekin” ve “Bökü Tegin”. Çocukların doğumunu görenler birisinin hükümdar seçilmesine karar verdiler.

Oy birliğiyle “Bökü Tegin” Han olarak seçildi. Tanrı, ona tüm dilleri konuşan üç karga yolladı. Nerede önemli bir iş olursa kargalar oraya uçar ve orada ne olduğunu öğrendikten sonra Bökü Tegin’e haber verirlerdi. Bökü Tegin önderliğinde yeryüzünde onlara karşı çıkan kimse kalmamıştı. O kadar yer fethetmişlerdi ki artık insana benzeyen acayip yaratıklar görmeye başladılar. Artık bundan sonra insanlarla karşılaşmayacağını anlayan Bökü Han doğduğu yurda geri geldi. (Ögel, 1993: 74-76)

1.3. İslamiyet Sonrası Türk Destanları

Türkler, VIII. yüzyılda meydana gelen Talas Savaşı sonrası bölüm bölüm Müslüman olmaya başlamıştır. Karahanlılar döneminde ise Satuk Buğra Han liderliğinde İslamiyet'i resmi din olarak kabul etmişlerdir. Böylece daha önceleri Gök Tanrı ve Şamanizm etkisiyle yazılan destanlar, Müslümanlığa geçiş sonrası İslam inancı etkisiyle yazılmıştır.

1.3.1. Manas Destanı

Dünya'nın en uzun destanı olarak bilinen Manas Destanı ilk olarak W. Radloff tarafından derlenmiştir. Genel anlamda Manas Han adlı Kırgız bir liderin hayatını konu almıştır. Manas, Oğuz gibi büyük bir Han değildi. Normal insanlar gibi yaşar, savaşlarda mağlup olur, yaralanır ve hasta olurdu. Destanın tamamının bir milyon mısra olduğu söylenmektedir.

Yakup Han liderliğinde Kırgızlar, Sungur yaylası denilen bir bölgede yaşamaktaydı. Kalmuk Hanı Alevke, bir gün Kırgız ülkesini işgal etti. Savaşı kaybeden Kırgızlar doğup büyüdükleri yeri terk etmek zorunda kaldılar. Yakup Han ve halkı Altay Dağları yakınlarına, Kamlukluların yanına göç etti.

Kırgızlar zor günlere rağmen tarlaları ekip biçiyor, hayatlarına mutlu bir şekilde devam ediyordu. Ancak Yakup Han mutsuzdu çünkü soyunu devam ettirecek bir erkek çocuk istiyordu. On dört yıl boyunca Tanrı'ya dua etti. Yakup Han altmış yaşına gelmiş ve umutlarını tüketiyordu. Bir gece rüya gören Yakup Han'ın, bir erkek bir kız olmak üzere iki çocuğu olacaktı. Aylar sonra rüya gerçekleşmiş, Yakup Han'ın iki çocuğu olmuştu.

Altmış yaşında baba olan Yakup Han çocuğuna Manas ismini verdi. Çinli kahinler ise Kamluklulara Manas'ın ilerde büyük bir lider olacağı ve onları mağlup edeceği haberini verdi. Bunun üzerine Yakup Han oğlunun ismini Devcinli yaptı. Manas on iki yaşına gelene kadar Kırgızlar dahil olmak üzere herkesten saklandı. Manas ve arkadaşları

bir gün oyun oynarken Kamluklu çocuklarla kavga etmişti. Manas arkadaşlarını yönetirken adeta bir Han gibi ilk savaşını veriyordu. Kamluklu çocukların ailelerine haber vermesi üzerine Yakup Han oğlu Manas'ı gizlice çobanların lideri Oşpur'un yanına gönderdi. Henüz on iki yaşında Oşpur'un yanında ok atmayı, at binmesini ve kılıçla savaşmayı öğrenmişti. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte bir at sürüsünün başındaki çobanı döven Manas'ı, Oşpur babasının yanına gönderdi.

Çinli Esen Han, Devcinli'nin aslında Manas olduğunu öğrenmişti. Kahinlerin verdiği bilgilerin gerçek olacağı düşüncesiyle Manas'ı esir almak için Kırgızlara saldıracaktı. Yakup Han oğlunu teslim etmemek için savaşa girdi.

Esen Han'ın görevlendirdiği Koçko önderliğinde Çinli askerler Kırgızlara saldırdı. Halk yağmalanıyor, atlar ele geçiriliyordu. Durumu haber alan Manas atına binerek tüm gücüyle, tozu dumana katarak düşmana karşı saldırıya geçti. Büyük bir atılmayla Çinli ordusunun içine daldı. Koçko ile karşı karşıya gelen Manas daha on iki yaşında olmasına rağmen, kendisiyle dalga geçen Koçko'yu tek hamleyle mağlup etti. Kılıcını hazırlayıp Koçko'yu öldüreceği sırada Yakup Han, Manas'ı durdurdu. Çinli ordusu geri çekildi.

Mağlubiyet haberini alan Esen Han, Çinlilerden ve Moğollardan oluşan bir orduyla karşı saldırıya geçti. Altay Dağları yakınlarında karşı karşıya geldiler. Manas öne çıkıp iki lideri öldürdü. Kırgızlar savaşı kazanmıştı. On iki yıl süren esir hayatı sona ermiş Kırgızlar özgürlüğüne yeniden kavuşmuştu.

Manas, Kamluklulardan Karaberk ile evlendi. Artık durmanın bir anlamı yoktu ve Kırgızlılar tarihlerindeki en büyük ve en önemli savaş için hazırlanıyordu. Yurtlarını geri almak için binlerce savaşçı Tanrı Dağına doğru atlarını sürdü. Manas önderliğinde Çinliler ile karşılaştılar. Çinliler adeta bir kara bulut gibi toprağı kapatmışlar, çokluktan yer görünmüyordu. Ancak Kırgızlar korkmuyordu ya bu savaşı kazanacaklar ya da sonsuza kadar esir hayatı yaşayacaklardı. Çocukluk arkadaşlarının ölümü Manas'ı daha da sinirlendirmişti. Onların intikamıyla gözlerinde yaşlar süzülerek Çinlilerin arasına daldı. İki ordu günlerce savaştı. Savaş bittiğinde yer gök adeta kıpkırmızıydı. Kırgız halkı

savaşı kazanmış ait oldukları yurtlarına geri dönmüşlerdi. Kırgız halkı liderleri Manas ile birlikte tarihin yiğitlik destanını yazmışlardı. (Gültepe, 2015: 290-349)

1.3.2. Satuk Buğra Han Destanı

Dünya tarihinde olayların akışını değiştiren en büyük gelişme Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiydi. Destan, X. yüzyılda İslamiyet'i resmi din ilan eden Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslümanlığı yaymak için girdiği mücadeleleri anlamak için yazılmıştır. İslamiyet sonrası ilk Türk destanı olarak bilinmektedir.

Hızır Muhammed Miraç'a yükseldiğinde bütün peygamberleri gördü ancak birisini tanıyamadı. Cebrail Aleyhisselam onun Türklere İslam dinini anlatacak ve yayacak hükümdar olduğunu söyledi. Hızır Muhammed bunu duyunca bu ruha gece gündüz dua etti, sahabelere anlattı. Sahabelerin bu zatı görmek istemeleri üzerine Hızır Muhammed dua etti ve ruhun kendilerine görünmesini istedi. Bu duadan sonra önlerinde kırk kişilik silahlı atlılar belirdi. Hızır Muhammed ve sahabelere selam verip tekrar kayboldular.

Yüzyıllar geçtikten sonra Kaşgar hükümdarının Buğra Han isminde bir oğlu oldu. Doğduğunda büyük depremler meydana geldi. Akarsular kurudu. Kâhinler çocuğun büyüyünce Müslüman olacağını bu yüzden öldürülmesi gerektiğini söylediler. Ancak annesi buna izin vermedi ve ancak büyüyüp Müslüman olursa öldürülmesini istedi.

Satuk Buğra Han, büyüyüp on iki yaşına geldiğinde kırk arkadaşıyla beraber ava çıktı. Bir tavşanın peşine düştü ancak arkadaşlarının yanından ayrıldığını fark edemedi. Tavşanı tek başına kovalayan Satuk Buğra Han, biraz sonra tavşanın şekil değiştirdiğini gördü. Kovaladığı tavşan Hızır Aleyhisselam'a dönüştü ve ona İslam dinini seçmesi gerektiğini öğütledi.

Bu olaydan bir müddet sonra Satuk Buğra Han'ın babası öldü. Adetler gereği annesi amcasıyla evlendi. Bir gece amcasını İslam dinine davet etti ancak amcası kabul etmedi. Bu sırada yer yarıldı ve amcası içine gömüldü. Sonrasında Satuk Buğra Han hükümdar oldu.

Türk yurduna İslamiyet'i yaymaya başlayan Satuk Buğra Han girdiği her savaşı kazanıyordu. Kırk adım uzunluğunda ateşler çıkaran kılıcıyla herkese korku salıyordu. Bütün Türkler İslamiyet'i kabul etmişti. Satuk Buğra Han doksan yaşına geldiğinde ilahi bir ruh ona Tanrı'ya yürümesini söyledi. Kaşgar'a dönen Satuk Buğra Han burada öldü. (Demir, 2017: 21-62)

1.3.3. Cengiz Han

Cengiz Han, Moğol hükümdarı Yesügey'in Temuçin isimli oğludur. Yaptığı seferler ve Moğolları tek bir çatı altına toplamasıyla Cengiz Han ismini almıştır. 1206-1227 yılları arasında yaptığı seferler sonucu Karadeniz'in kuzeyinden, Pasifik Okyanusu'na kadar bir imparatorluk kurdu.

Dünya tarihinde adı sayılı komutanlar arasında geçmesine rağmen Cengiz Han'ın fiziksel özellikleri hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Yaşadığı dönemden hiçbir resim ve heykel günümüze ulaşmamıştır. En net bilgileri Rashid El Din vermiştir. Ona göre Cengiz Han kızıl saçlara ve mavi gözlere sahipti. (Sarı, 2016: 55)

Cengiz Han'ın yönettiği Moğol obalarını yüksek dağlar koruyordu. Büyük bir vadi içinde yerleşen obaların etrafı kayalarla çevriliydi. Çevredeki dağlar ise kızıl dağlar olarak adlandırılıyordu. (Erdoğan, 2016: 20)

“Cengiz Han Mongol” adlı filmde Bodrov (2008), ana karakter Cengiz Han'ı kafasında demir işlemeli siyah bir külah ile üzerinde siyah zırh olan savaşçı şeklinde betimlemiştir. Zırhının üstünde gümüş işlemler yer almaktadır. Ayrıca savaşırken çok iyi at binen ve kılıç kullanan acımasız bir lider olarak gösterilmiştir.

1.3.4. Köroğlu Destanı

Eski dönemlerde Çardaklı Çandibil ismiyle bilinen bir yurt vardı. Bu yurdun hükümdarı zamanının tamamını zevk ve sefa içinde geçiriyordu. Halk bu durumdan hiç

memnun değildi. Han öldükten sonra halk tarafından sevilen ve sayılan Cığalı Bey yeni hükümdar seçildi. Cığalı Bey'in; Gencim, Mümin ve Adı Bey isminde üç oğlu vardı. En büyük oğlu Gencim, evlendi ve zengin oldu. Ortanca oğlu Mümin hasta olduğu için evlenemedi. En küçük oğlu Adı Bey ise cesur bir delikanlı idi.

Cığalı Bey yaşlanınca yurdunu yönetmesi için Adı Bey'i seçer. Adı Bey kardeşi Mümin'i bir atlının elinden kurtardığı kızla evlendirir. Ancak halk Adı Bey'in de evlenmesini, soyunu devam ettirmesini ister. Adı Bey evlenir ve hanımı hamile kalır. Ancak çocuğu doğuramadan kadın ve Adı Bey ölür.

Bu olaydan sonra bir gece Cığalı Bey rüyasında oğlunun olduğunu görür ve anlam veremez. Gencim Bey'in çobanı hayvanları otlattırdığı sırada mezardan bir çocuğun çıktığını ve keçi tarafından emzirildiğini görür. Olayı Gencim Bey'e anlatır ve çocuğun Adı Bey'in oğlu olduğu anlaşılır. Cığalı Bey'e haber verildikten sonra çocuk çıkarılır ve yurda getirilir. Adını Rövsan koyarlar ancak mezarda doğduğu için zamanla Köroğlu ismiyle anılır. Çocukluktan itibaren herkesi dövmeye başlar, esnaf ve satıcılar iş yapamaz hale gelir.

Hünkâr Sultan adında bir padişah vardır. Tüm yurtlara sözünü geçirir, haraç toplar sadece Türkmen yurduna karışamazdı. Cığalı Bey'in yaşlanması ve Adı Bey'in ölümünü fırsat bilen Hünkâr Sultan Türkmen yurduna saldırır. Türkmen yurdunu mağlup edip Cığalı Bey ve ailesini esir alır. Cığalı Bey, Hünkâr'ın seyisi olur ve zamanla vezirliğe kadar yükselir. Ancak diğer vezirlerin kıskançlığı yüzünden Hünkâr, eşi benzeri bulunmayan bir at getirmesini ister. Cığalı Bey bir at bulur ancak Hünkâr Sultan atı beğenmez. Diğer vezirlerin kışkırtmaları sonucu Cığalı Bey'in gözlerine mil çekilir. Cığalı Bey bu olaylar üstüne göç etmeye karar verir ve ailesini alarak kaçır. Bu sırada Köroğlu at binmeyi, kılıç kullanmayı ve ok atmayı öğrenir.

Cığalı Bey, Köroğlu'nu en iyi mızrak, ok ve yayı bulması için sefere gönderir. Köroğlu karşısına çıkan bütün düşmanları yener ve bu silahların en iyisine sahip olur. Köroğlu en son Hünkâr Sultan'ın ordusunu yener ve ailesinin intikamını alır. (Bars, 2018: 166-167)

1.3.5. Timur Destanı

Cengiz Han soyundan gelen Timur, göçebe toplumunun son hükümdarı olarak bilinir. Yaşamı boyunca neredeyse hiç ara vermeden savaşmış ve sefer düzenlemiştir. 1382-1405 yılları arasında savaşmadığı coğrafya kalmamış ve “Kuvveti Sonsuz” olarak adlandırılmıştır.

Yalandan nefret eden ve hiçbir zaman doğruluktan ayrılmayan Timur’un parmağındaki yüzükte “kurtuluş doğruluktadır” yazmaktaydı. Yüksel’e göre;

“Timur’un boyu uzun, vücudu heybetliydi. Omuzları geniş, başı büyük ve alnı genişti. Elleri ve ayakları iri, kol ve bacakları ise oldukça uzun ve kalındı. Görünüşü acayip ve ürkütücü olan Timur’un, suratı oldukça asık, sağ eli felçli ve sağ ayağı da topaldı. Kırmızıya çalan beyaz bir teni, parlayan gözleri, uzun ve düz bir sakalı olan Timur’un sesi de oldukça gürdü. Seksen yaşlarına gelmiş olmasına rağmen gücü kuvveti yerinde ve oldukça çevik olan, oturup kalkarken hiçbir yere dayanma ihtiyacı hissetmeyen ve hatta namazlarını ayakta kılan Timur gerçek yaşını hiç göstermezdi.” (Yüksel, 87-88)

İktidarı süresince kimseye güvenmeyen Timur, ülkesinin yönetimini devrederken de büyük sıkıntılar çekmiştir. Veliht seçimi konusunda oğullarına bile güvenmemiş ve yaşamı boyunca edindiği güce rağmen öldükten sonra arkasında oldukça zayıf bir ülke bırakmıştır.

1.3.6. Battal Gazi Destanı

Battal Gazi, Emeviler döneminde Anadolu’da yapılan Türk-Bizans savaşlarında ün kazanmıştır. Rivayetlere göre Battal Gazi Malatya’da doğmuştur. Yazılan tüm menkıbeler kahramanlığı üzerinedir. (Say, 2009: 14-18) Kaynaklara göre Anadolu’da yazılan ilk Türk destanıdır. Diğer Türk destanları Dânişmend-nâme ve Saltuk-nâmeye kaynak olarak kullanılmıştır.

Malatya emiri Numan'ın Ömer adlı bir oğlu olur. Bu olaylar yaşanırken Hüseyin Gazi dağda avlanırken bir geyiğin peşine düşmüştür. Geyik onu bir mağaraya götürür ve kaybolur. İçeride bir ismi Allah tarafından verilen Aşkar isimli at, süngü, Âdem peygamberin iki parça saçı, Davud peygambere ait zırh, İshak peygamberin zırhlı örtüsü, Hz. Hamza'nın ise bütün silahları vardır. Hüseyin Gazi bunlara anlam veremez ve emanetleri alıp evine döner.

Yolda dönerken uyuyakalır ve rüyasında Cafer adında bir oğlu olacağını görür. Bir süre sonra Numan ölür ve yerine oğlu Ömer geçer. Hüseyin Gazi'ye ise bir oğlu olacağı müjdelendir. Çocuğun ismini Cafer koyarlar. Cafer diğer çocuklardan daha yavaş büyümesine rağmen daha güzeldir.

Hüseyin Gazi yine ava çıktığı sırada şehit edilir ve Cafer küçük olduğu için Abdüsselam başkomutan olur. Bu olaylardan sonra on yıl geçer ve Cafer on üç yaşına gelir. Cafer, dört kutsal kitabı okumuş ve tefsir etmiştir. Bundan dolayı şehrin vaizi olur. Ayrıca ilim ve silah kullanmayı da Gazan'dan öğrenmiştir.

Küçük yaşlardan itibaren savaşa katılır ve düşmanlarının en önemlilerini öldürür. Bunun üzerine düşmanları sürekli Malatya üzerine saldırır. Binlerce ordulara karşı tek başına savaşır ve ünü tüm İslâm ülkelerine yayılır. Gücünden ve kuvvetinden dolayı Battal adını alır. Hiç kimse onu öldüremediği için, bir kızın onu uyandırmak için attığı taş yüzünden ölmüştür. (Demir & Erdem, 2006: 116-159)

1.3.7. Dânişmend Gazi Destanı

Battal Gazi ve arkadaşlarının ölümü sonrası Malatya halkı, Dânişmend Gazi ve Sultan Turasan'ı hükümdar seçmiştir. Halifenin izni alındıktan sonra ordu toplayıp Anadolu'da sefere çıkmıştır. Sivas'a gelindiğinde ordu ikiye ayrılmış, İstanbul tarafına Sultan Turasan giderken, Dânişmend Gazi İç Anadolu'nun Karadeniz sınırlarına kadar gitmiştir.

Melik Dânişmend gündüz silah, akşamları ise ilim çalışarak eğitimini tamamlamıştır. Bir gece Hz. Muhammed'i rüyasında görmüştür. Dânişmend Gazi'ye Allah'ın inayetinin onunla olduğunu ve çok yerler fethedeceğini müjdelemiştir. Zaman zaman şiirler söylemiş, kazandıkları ganimetleri eşit şekilde pay etmiştir. Beş vakit namazını ve Kur'an'ı her türlü zor şartlara rağmen okuduğu rivayet edilmiştir. (Demir, 2006: 19-21)

Dânişmend Gazi ayrıca çok gür sese sahiptir. Düşmanla savaşırken bağırdığı ve o gürültüyle ölenler olduğu rivayet edilir. Kılıcıyla tek vuruşta hem kâfirlerin kafasını hem de atın kafasını kopartırdı. En büyük dostu tüm büyük hükümdarın olduğu gibi onunda atıydı. At üzerinde çok rahat savaşırdı. Ok ve yay kullanma becerisi üst düzeydeydi. Oku görünmeyecek şekilde çeker, savaş meydanında aslan gibi gezinir, düşman anlamasın diye Rumca konuşurdu. (Uçkun, 1997: 264-265)

1084 yılına kadar kendi kurduğu Dânişmend Beyliği'nin başında kaldı. Niksar bölgesinde savaşırken şehit edildi ve Niksar'a gömüldü.

1.4. Dede Korkut Hikâyeleri

1.4.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Kam Gan oğlu Bayındır Han, senede bir kez Oğuz ulularını konuk eder, şölen düzenlerdi. Üç yere ak, kara ve kızıl otağlar kurdurmuştu. Çocuğu olmayan kara çadırda, oğlu olanı ak çadırda, kızı olanı kızıl otağda ağırlardı.

Oğuz beyleri teker teker otağlarda toplanmaya başladı. Dirse Han ve askerlerini çocuğu olmadığı için kara otağa oturttular. Bu duruma Dirse Han sinirlendi ve kırk yiğidini alıp eve döndü. Yaşadıklarını hanımına anlattı ve benzeri görülmemiş bir şölen kurdular. Bütün Oğuz beyleri çağrıldı. Aç olan doyuruldu, borçlu olan borcundan kurtarıldı. Allah'a dua etti ve bir oğlu oldu. Dadıların, bakıcıların elinde büyüyen Dirse Han'ın oğlu, yenilmez bir yiğit olup babasının en gözde savaşçıların arasına katıldı.

Bayındır Han'ın 6 kişinin zor zapt ettiği bir boğası ve önüne çıkan yıkan bir devesi vardı. Güzel günlerde ikisini dövüştürür ve Oğuz beyleri ile seyrederdiler. Yine bir gün boğayı çıkardılar. Zincirlerle kavranan boğayı güçlkle meydana getirip saldırlar. Dirse Han'ın oğlu ve üç obadan çocuklar orada oyun oynuyordu. Boğa serbest kalınca çocuklar kaçtı ancak Dirse Han'ın oğlu kaçamadı. Boğa tam yaklaştığı sırada bir yumrukla onu sersemletti. Boğa hızını aldı yeniden saldırdı. Oğlan yine balyozdan yumruğunu kaldırdı ve alına vurdu. Boğayı sürüklemeye başladı, meydanın dışına çıkardı ve hançeriyle boğazını kesti.

Dede Korkut gelip bu çocuğa Boğaç ismini, babası ise beylik verdi. Boğaç Han önce babasının kırk yiğidini istemedi ancak babası kaçırılınca askerleri ile birlikte babasını kurtarmaya gitti. Kırk yiğide işaret verdi. Atlarıyla birlikte düşmana saldırdılar. Kiminin boynu kesildi, kimi esir edildi. Boğaç Han babasını kurtardı, obasına geri döndürdü. (Yalsızuçanlar, 2009: 17-40)

1.4.2. Salur Kazan Hikâyesi

Salur Kazan bir ziyafette şarabın etkisiyle sarhoş olmuş ve ava çıkmak istemiştir. Oğlu Uruz Han ve dayısının tüm engellemelerine karşı çıkmış, Oğuz beyleriyle avlanmaya gitmiştir. Yurdunu koruması için de üç yüz yiğit ve oğlu Uruz Han'ı görevlendirmiştir.

Kendisi avda iken bu durumu fırsat bilen düşmanı Şökli Melik saldırıya geçmiş, karısı Burla, oğlu Uruz Han ve annesini esir almıştı. Başında usta bir çobanın olduğu on bin koyundan oluşan sürüyü de yok etmeye çalışmış ancak çoban akıllı davranarak koyunları kurtarmıştır.

O gece Salur Kazan bir kâbus görmüştü. Anlattığına göre; şahin kuşu çırpınıyor, can çekişiyordu. Obasının üstünde kara bir bulut geziniyor, gökten yıldırım düşüyordu. Kuduz köpekler evine saldırıyor, delik deşik ediyorlardı. On parmağı ise kanlıydı.

Rüyanın etkisiyle Salur Kazan evine dönmüş ve Oğuz beyleriyle karşı saldırıya geçmiştir. Şökli Melik aygır gibi böğürerek atından düşmüştü. Başını kesip, paramparça etmişlerdi. Yer-gök, dere-tepe kâfirlerin kanıyla yıkanmıştı. On iki bin kâfir ölmüş, beş yüz Oğuz yiğidi şehit olmuştu. Sanki kıyamet kopmuştu. Savaş sonunda Oğuz boyları topladıkları ganimetlerle yedi gün yedi gece şölen düzenledi. (Yalsızuçanlar, 2009: 41-69)

1.4.3. Kam Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bayındır Han yönettiği Oğuzlarla bir toplantı yapmıştır. Toplantıya tüm beyler oğullarıyla birlikte gelmiştir. Püre Bey ise oğlu olmadığı için çok üzülmüştür. Oğuz beyleri dua edip Püre Bey'e bir oğul, Piçen Bey'e de bir kız çocuk istemiştir. Çocukları olmuş ve onları beşik kurtmesi yapmışlardır. Kızın adını Banu Çiçek koymuşlardır. Erkek çocuk ise büyüdükten sonra kendisine hediye getirenleri kâfirlerin elinden kurtarmış ve Bamsı Beyrek adını almıştır.

Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'le evlenecekleri gece Bayburt Hisarı Bey'in saldırısına uğramış ve esir düşmüştür. Bamsı Beyrek ile dokuz yiğdi de esir alınmıştır. Bu olaydan sonra on altı yıl geçmiş ancak Bamsı Beyrek'ten haber alınamamıştır.

Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'a, kanlı bir gömlek getirmişlerdir. Gömleğin Bamsı Beyrek'e ait olduğunu iddia etmişler ve öldüğünü söylemişlerdir. Bunun üzerine Banu Çiçek'in gömleği getiren Yaltacuk ile evlenmesine karar vermişlerdir. Düğün haberini alan Bamsı Beyrek düğün gecesini Bayburt Hisarı kalesinden kaçmıştır.

Yaşadığını Banu Çiçek'e bildiren Bamsı, kaçan Yaltacuk'u yakalamış ancak af dilenince serbest bırakmıştır. Daha sonra yiğitlerini toplayarak Bayburt Hisarı'nı ele geçirmişlerdir. Kaleyi zapt eden Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek kırk gün kırk gece süren düğünle evlenmişlerdir. (Yalsızuçanlar, 2009: 70-125)

1.4.4. Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olması Hikâyesi

Kazan Bey, oğlunun halen baş kesip kan akıtmadığına çok üzülyordu. Bu durumu oğluna bildirmiş ve oğlu buna çok içermiştir. Babasından nasıl savaşılacağını ve avlanılacağını öğretmesini istemiştir. Oğlunun isteği üzerine Kazan Bey onu ava çıkarmıştır.

Bu sırada düşman saldırısına uğramışlardır. Kazan Bey oğluna karışmamasını söylemiş, ona nasıl savaşılacağını göstermiştir. Ancak oğlu babasını dinlememiş ve gizlice savaşa dâhil olmuştur.

Savaş bittikten sonra Kazan Bey oğlunu bulamamış ve eve dönmüştür. Ancak evde de bulamayınca savaş alanına geri dönmüştür. Savaşıkları yerde oğlunun kılıcını görünce onun esir alındığını anlamıştır. Kazan Bey tek başına oğlunu kurtarmaya gitmiş fakat savaşı kaybetmiştir. Bunun haberini alan Burla Hatun kırk kız ile birlikte Oğuz yiğitlerini de yanına alarak düşmanlarına saldırmış ve onları yenmiştir. Kazan Bey ve Uruz'u kurtarıp yedi gün yedi gece ziyafet vermişlerdir. (Yalsızuçanlar, 2009: 126-154)

1.4.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, bir çay üzerine köprü yaptırmış. Geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden ise döverek kırk akçe almış. Günlerden bir gün köprüde bir genç ölmüş. Buna sinirlenen Deli Dumrul, Azrail'e meydan okumuş.

Azrail'in cesareti varsa gelip kendisiyle dövüşmesini istemiş. Bu başkaldırıyla Azrail Deli Dumrul'un karşısına çıkmış. Azrail'i bir türlü yenemeyen Deli Dumrul pes etmiş ve af dilemiş. Azrail ise ona bir can getirirse onu bağışlayacağını söylemiş.

Deli Dumrul ailesinin yanına giderek anne ve babasına anlatmış. Ancak anne ve babası kabul etmemiş. Son çare olarak eşinden canını bağışlamasını istemiş. Eşi kabul edince Azrail canını almaya gelmiş. Bunu gören Deli Dumrul Allah'a ya ikimizin canını al ya da ikimizi de bırak diye yalvarmış. Allah duasını kabul etmiş. Deli Dumrul ve karısına yüz

kırkar yıl ömür vermiş. Azrail ise Deli Dumrul'un anne ve babasının canını almış. (Yalsızuçanlar, 2009: 155-167)

1.4.6. Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Kanglı Koca adındaki Oğuz beyi oğlunu evlendirmek ister. Ancak oğlu kendisinden bile usta avcı bir kızla evlenmek ister. Bunun üzerine babası “sen evlenilecek kız değil bir yiğit istiyorsun” diye söylenir, yine de oğlunun isteğini kabul eder.

Baba ve oğlun gezmediği il, görmediği yurt kalmaz ama böyle bir kız bulamazlar. Babası en sonunda Trabzon beyi kızının, oğlunun istediği özelliklere sahip olduğunu öğrenir. Fakat bu kızı almak isteyen yiğitlerin bir boğayı öldürmesi gerekmektedir. Şartları kabul eden Kan Turalı bir boğayı ve bir deveyi öldürmüştür. Selcen Hatunla evlendikleri gece kâfirlerin saldırısına uğrarlar. Kan Turalı ve Selcen Hatun birlikte savaşarak düşmanları öldürürler. (Yalsızuçanlar, 2009: 168-190)

1.4.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Hikâyesi

Bayındır Han, Oğuz beylerini toplayarak sohbet ettiği günlerden birisinde Kazılık Koca ismiyle bilinen bir bey, Bayındır Han'dan akın yapmak için izin ister. Bayındır Han bu isteği kabul eder ve Kazılık Koca yeni doğan oğlunu yurdunda bırakarak savaşa gider. Karadeniz kenarlarında bir kaleye akına giden Kazılık Koca savaşı kaybederek esir düşer.

Kazılık Koca on altı yıl boyunca esir kalır. Oğlu Yigenek'ten ise bu durumu gizlerler. Ancak bir gün arkadaşıyla kavga ettiği sırada babasının esir düştüğünü öğrenmiştir. Bayındır Han'dan babasını kurtarmak için izin ister ve yanına yirmi dört yiğit toplar. Yola çıkmadan önceki gece ise rüyasında Dede Korkut'u öğüt verirken görür. Yigenek dualar ederek düşmanı yener ve babasını kurtarır. (Yalsızuçanlar, 2009: 191-198)

1.4.8. Basat’la Tepegöz’ün Hikâyesi

Aruz Koca’nın kayıp oğlu Basat bir aslan tarafından bulunup büyütölmüş. Aruz’un çobanı, Oğuzlar’ın yaylaya göç etmesini fırsat bilerek bir peri kızı yakalayıp onunla karı koca hayatı yaşamış. Peri kızı bu duruma sinirlenmiş ve 1 yıl sonra gelip çocuğunu al demiş. Bir yıl sonra tek gözlü bir canavar doğmuş ve peri oğluna yenilmezlik büyüsü yapmış.

Tepegöz, Oğuzların içine karışmış. Aruz Bey ise Bayındır Han’dan Basat’la birlikte büyümesi için Tepegöz’ü evlatlık olarak istemiş. Fakat Tepegöz çocukların kulaklarını, kollarını, burunlarını yiyerek onları öldürmeye başlamış. Yaşayanlar şikâyet edince Tepegözle ihtiyaçları giderilmesi karşılığında, obadan ayrılması konusunda anlaşölmüş.

Basat’ın kardeşi Kyan Tepegöz’ün saldırısı sonucu ölmüş. En sonunda Basat, Tepegözle savaşmaya ve onu yok etmeye karar vermiş. Akıllı davranarak Tepegöz’ün tüm gücünün bitmesini sağlamış ve sonra kılıcıyla Tepegöz’ü öldürmüş. (Yalsızuçanlar, 2009: 199-213)

1.4.9. Begil Oğlu Emren’in Hikâyesi

Bayındır Han kendisine Gürcistan’dan bir at, bir kılıç ve bir çomak haraç gönderilince üzölmüş. Dede Korkut ise ona bunları tek bir yiğide vermesini önermiş. Bayındır Han bu haracı Begil Han’a vermeye karar vermiş. Haraçları alan Begil Han, Gürcistan sınırına göç etmiş.

Oğuz iline geri döndüğünde Kazan Bey, Begil’e avdaki hünelerinin bindiği ata bağılı olduğunu söylemiş. Bu duruma alınan Begil, Oğuzlara karşı savaş açmak istemiş. Karısı bu fikirden vazgeçirmiş ve ava çıkmasını söylemiş. Avlanırken sağ uyluğunu kırmış. Bu durumu fırsat bilen düşmanlar Oğuz iline karşı savaş açmış. Begil oğlu Emren babasının yerine düşmanla savaşmış. Allah ona kırk yiğit gücü vermiş ve böylece düşmanı yenmiş. (Yalsızuçanlar, 2009: 214-230)

1.4.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Uşun Koca adında bir Oğuz beyinin Egrek ve Segrek adında iki oğlu varmış. Egrek, bir gün haddini aşarak Oğuz beylerinin yaptığı toplantıda Kazan Bey'in karşısına oturmuş. Ters Uzamış adında bir yiğit ona baş kesmediği, kan akıtmadığı için burada bulunamayacağını söylemiş. Egrek'de bunun kolay olduğunu sanıp Kazan Bey'den izin istemiş.

Kazan Bey'den izin alan Egrek, üç yüz yiğitle birlikte akına gitmiş. Ancak savaş sırasında esir düşmüş. Segrek rüyasında kardeşinin esir düştüğünü görmüş ve onu kurtarmaya gitmiş. Üç gün üç gece at sürmüş ve yorulmuş. Atın yularını bileğine bağlayarak uyumuş.

Kâfirler'in casusu hemen olayı Tekfur'a iletmış. Tekfur, altmış demir giysili, silahlı savaşçılar görevlendirmiş. At, kâfirlerin hışırısına huysuzlanınca sahibini uyandırmış. Segrek uyanmış ve kâfirleri geri püskürtmüş. Sağ kalanlar, Tekfur'a yakalayamadıklarını söylemişler. Tekfur bu sefer altmış kişi göndermiş, Segrek yine onları geri püskürtmüş. Tekfur bu kez üç yüz kişi gönderecekken kimse gitmek istememiş.

Tekfur, Egrek'i serbest bırakacakmış. Ancak ona ormanda bir deli olduğunu, önüne gelene eziyet ettiğini, onu öldürmesi halinde serbest kalacağını söylemiş. Egrek zindandan çıkarılmış ve yanına üç yüz kâfir verilmiş. Segrek'in yanına vardıklarında, Egrek, bu delinin kardeşi olduğunu anlamış. Egrek ve Segrek birlikte savaşarak kâfirleri yenmişler. (Yalsızuçanlar, 2009: 231-246)

1.4.11. Salur Kazan'ın Tutsaklığı Hikâyesi

Günlerden bir gün Trabzon Tekfuru, Salur Kazan'a hediye olarak bir şahin göndermiş. Salur Kazan şahinci başına ava çıkacağına dair haber vermiş. Ava çıktıktan sonra şahin, Toman'ın Kalesine konmuş. Şahinin peşinden giden Salur Kazan'ın uykusu

gelince yedi gün uyumuş. Kalenin beyi, Salur Kazan'ın Oğuz beylerinden biri olduğunu anlayınca O'nu esir almış.

Salur Kazan'ı bir kuyuya hapsedmişler. Ancak Toman'ın karısı kuyudan çıkartılmasını isteyince oradan çıkartılmış. Kâfirleri övmesi istenilen Salur Kazan bunu reddetmiş.

Salur Kazan'ın oğlu Uruz babasını kurtarmak için harekete geçmiş. Tomar hain bir plan yaparak Salur Kazan'ı oğlunun karşısına savaşıma çıkarmış. Savaş sırasında Uruz babasını yaralamış ve tam öldüreceği sırada babası olduğunu anlamış. Babasının elini öperek özür dilemiş ve yurtlarına geri dönmüşler. (Yalsızuçanlar, 2009: 247-262)

1.4.12. Dış Oğuz İsyanı ve Beyrek'in Ölümü Hikâyesi

Kazan Han her üç yılda bir İç ve Dış Oğuz beylerini toplantıya çağırır onlardan helallik ister ve yağma yapmalarını istemiş. Bu toplantıların birinde sadece İç Oğuzlar'ı çağırılmış. Dış Oğuzlar bu duruma sinirlenmiş ve Aruz önderliğinde Kazan Han'a düşman olmuş.

Aruz'un kızıyla evlenen Beyrek'in de kendilerine katılmasını, katılmazsa onu öldüreceklerini söylemişler. Beyrek ise daha önce kendisine iyilikler yapan Kazan Han'a bağlılığından bu teklifi reddetmiş. Bunun üzerine Aruz Bey, Beyrek'in sağ uyluğunu kesmiş. Beyrek öleceğini hissettiği an Kazan Han'a haber göndermiş ve intikamını almasını istemiş. Kazan Bey, İç Oğuzları toplayarak Aruz'u öldürmüştü. Daha sonra kendisinden af dileyen Dış Oğuz Beylerini affetmiş. (Yalsızuçanlar, 2009: 263-274)

BÖLÜM II

2. TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ KARAKTERLERİN TASVİRLERİ

2.1. Kayra Han (Kara Han)

Altay Türklerine göre tanrıların en büyüğü Kara Han'dır. Kara Han 17. katta oturur. Bütün Tanrıların babasıdır. Kara Han yeryüzünü yarattıktan sonra dokuz dallı bir çam diker ve 16. kata oğlu Ülgen'i oturtur. Kara Han, dokuz kişinin bu dallardan türemesini, dokuz ulusun da buradan meydana gelmesini ister. Kara Han, insanoğlunun atasıdır. Şamanlara göre Kara Han'ın Ülgen, Kızagan, Mergen adında üç oğlu vardır. Kayra Han Karadeniz'de yaşamaktadır. Kara Ulus'un, yani sıradan insanların önderidir. (Karakurt, 2012: 473)

2.2. Ülgen

Kara Han'ın oğludur. Ülgen göğün 16. katında karısıyla birlikte ikamet eder. Ülgen burada altın tahtında oturur. Göklerin tanrısıdır. Yıldızları, gök gürültüsünü ve yıldırımları yapar. Şaman dualarında Ülgen'e Akayaz, Ayazkan'da denilmektedir. Ülgen için kurban törenleri yapılır, buna Üstüğü ismi verilir. (Erdoğan B. , 2007: 68-69)

Ülgen bazı kaynaklarda elinde yaşam ağacına benzer topuzu bulunurken, farklı kaynaklarda kılıç ve kalkanla birlikte tasvir edilmiştir.

Altay yaratılış destanında, Ülgen'den şöyle bahsedilir. Her yerin uçsuz bucaksız bir su olduğu, Ülgen'in bu sular üzerinde uçtuğu ancak konacak bir yer bulamadığı söylenir. Ülgen yerin ve göğün nasıl yaratılacağını düşünürken su içinde yaşayan Ak Ana çıkar. Ülgen'e nasıl yapması gerektiğini öğretir. Ülgen de yeri ve göğü yaratır. (Ögel, 1993: 432-436)

2.3. Ak Ana

Henüz hiçbir şey yaratılmamışken ve her yer uçsuz bucaksız su iken, Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını vermiştir. Işıktan bir bedeni vardır. Başındaki taca benzer boynuzları, gücü simgeler. Hayatın başlangıcına dair ne varsa onlara ruh ve hayat vermiştir. Akdeniz'de yaşadığına inanılır.

Etrafında denizyıldızları dolaşır. Denizkızı gibi çok uzun kuyruğu bulunur. Kuyruğu maviye çalan bir renktedir. (Karakurt, 2012: 44)

2.4. Erlik Han

Mitolojinin temel ilkelerinden birine karşıtlıktır. İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin ve daha birçok zıt kavramla birlikte anılır ve kâinatın işleyişinden sorumludur. Erlik, Altay Türklerinin mistik tasavvurlarında kötü ruhların başındadır, başkanıdır. Erlik “güçlü, kuvvetli” anlamlarına gelir. Bazı Türkologlara göre bu kelime “erklig” kelimesinin bozulmuş halidir.

Jean-Paul Roux'a göre Erlik erkek, eril anlamına gelen er sözcüğünden türemiştir. Erk, erkeklik, kahramanlık güç anlamına gelmektedir. Erlik ise kahraman olma özelliğine sahip erkek anlamındadır. (Roux, 2011: 69-70)

Erlik Han, Kara Han'ın oğludur. Yerin altında yaşar ve orada kara güneş yaratmış, onun kara ışığıyla yer altını aydınlatmıştır. Erlik Han'ın çatısı demirden, ocağı balçıktan yapılmış bir sarayı, sarayın kapısında gümüşten tahtı vardır. Kalkanı yassı demirden, kılıcı yeşil demirden yapılmıştır. Eğlenmiş dokuz boğa onun emrinde bulunmaktadır.

Bir tasvirde Erlik korkunç bir ihtiyardır. Kaşları ve gözleri kapkara, sakalı dizlerine kadar uzamış, yaban domuzu dişlerine benzeyen bıyığı vardır. Saçları kara ve kıvrıktır. Bütün kötü ruhlar onun idaresindedir ve insanlar, Erlik'in gazabından korkarlar. (Erdoğan B., 2007: 55-56)

Her türlü hastalıklar göndererek insanlardan kurban ister. Kurbanlar verilmediği takdirde, öldürdüğü insanları yakalayarak yer altı dünyasında onları kölesi yapar. Şaman dualarında bir canavar olarak tasvir edilen Erlik, sağlam vücutlu ihtiyar olarak betimlenmiştir. Kara renkli, bir ata ya da öküze binen, yılan kamçılı bu kötü karakter sanat tarihimizde zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Bazı kaynaklarda demirden kılıcı ve kalkanı olduğu da söylenir. (Çoruhlu, 2002: 52-56)

2.5. Mergen Tanrı

Her şeyi bilen, akıllı Mergen Tengere Göğün 7. katında oturur. Mergen kelime anlamı olarak okçu nişancı anlamına gelir. Bilgelik sahibidir. Her şeyi bildiği için her şeye gücü yeter. Oku ve yayı vardır. Bilgeliğiyle attığı ok hedefini şaşırılmaz. (İnan, 1986: 31) Yunan mitolojisindeki Hermes'i (Merkür) anımsatır. Hermes, akıl tanrısıdır ve bütün bilgilere sahip tanrı olarak kabul edilir.

2.6. Kızagan

Göğün 9. katında oturur. Çok kuvvetli tanrı anlamına da gelir. Onlarca tehlikeli geçitlerde orduyu yönetmek ve düşmanı yenmekte, komutanlara bu koruyucu ruhun yardımını olur. Kızıl yularlı, kızıl buğra sırtındadır. Asası gökkuşağıdır. Kızıl renk ile simgelenir.

Savaşçılara ve askerlere güç ve kuvvet verir. Onları yenilmez kılar. Bu sayede çok az sayıda askerin, kat kat fazla büyüklükteki orduları yendiğine tanık olunur. (Karakurt, 2012: 478)

2.7. Gezer Han

Türk, Altay, Moğol ve Tibet efsanelerinde adı geçen söylencesel hakan. “Abay Geser” veya Geser (Keser, Kezer) Han olarak da anılır. Türk, Moğol ve Tibet, Tunguz efsane kahramanıdır. Mucizevi şekilde babasız dünyaya gelmiştir. Hristiyanlıktaki

Meryem'den babasız doğan İsa'nın, Allah'ın oğlu sayılması inancıyla olan yakınlığı dikkat çeker.

Töles, Koçkar-Mundus ve Mundus boylarının türeyiş efsanesine göre, eski çağlarda savaştan kaçan bir kız, başıboş dolaşırken bir yurt görmüştür. Yurdun içerisinden birisi çıkmış ve bu kızla evlenmiştir. Ancak kız kocasının evine gidince hamile olduğu anlaşılmış ve kimle evli olduğu, kimden hamile kaldığı sorulmuştur. Kız kimseyle bir ilişkisinin bulunmadığını söyleyerek bir hikâye anlatmıştır. Anlattığı hikâyeye göre, savaştan kaçan kız bir şey bulamamış, ancak o sırada yağan yağmurla birlikte yere düşen buz parçasının içini açtığında iki tane buğday tanesinin olduğunu görmüştür. Onları yedikten sonra karnında tuhaf bir değişiklik olduğunu anlamıştır ve bunların 2 çocuk olduğunu anlamıştır. (Ögel, 1993: 53-57)

Gezer Han, hor görülen ve ihmal edilen çocukluk yıllarından sonra hükümdar olur. Bir dizi muhteşem kahramanlık yaptıktan sonra ilk eşini elde eder. Sonraki bölümlerde kavmini, insan ve insanüstü kaynaklı çeşitli dış tehlikelere karşı savunur. Halkını kurtarmak için gizli bir âleme yolculuk yapar ve daha sonra bu maceradan da başarılı olarak geri döner. Bu durum destanda ölüp dirilme şeklinde görünür. (Karakurt, 2012: 338)

2.8. Tulpar

Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaştaki faydaları nedeniyle kuvvet ve kudret timsali de olmuştur. At sürüleri de zenginliğin ifadesi olarak görülmüştür. (Çoruhlu, 2002: 140-142)

Türk mitolojisinde geçen Tulpar, Pegasus ile benzer özellikler taşımaktadır. Manas destanında Tulpar'dan bahsedilir.

Genelde beyaz veya kara bir at olarak betimlenir. Beyaz kanatları vardır ve Tanrı tarafından savaşçılara yardımcı olması için yaratılmıştır. Dünyanın en uzun destanı olan

Manas destanında, Manas'ın ünlü savaşçıların sürdürdüğü kanatlarıyla rüzgârdan hızlı koştuğu söylenen efsanevi atlardır. İnanclarına göre kanatlarını hiç kimse göremez. Tulpar kanatlarını yalnız karanlıkta, büyük engelleri ve mesafeleri aşarken açar. Eğer birisi tarafından Tulpar'ın kanatları görülürse, Tulpar'ın kaybolacağına inanılır. (Karakurt, 2012: 751)

2.9. Gök Sakallı Hızır

Türk halk kültüründe ihtiyar adam. Değişik Türk dillerinde Akhagallı, Ağsagallı, Aksahaltı olarak söylenir. “Göksakallı” tabiri de kullanılır. Bir yörenin tanınmış en yaşlı erkeği. İyi niteliklere sahiptir. Ayrıca anlatılarda iyicil özellikler taşıyan yaşlılar ve dedeler için kullanılır. İnsanların zor anlarında yardımlarına koşar. Bu nedenle İslâmiyet sonrası bazı söylencelerde Hızır Peygamber ile özdeşleşmiştir. (Ögel, 1993: 42)

Ak veya gökçe giysilidir. Çevgen denilen hayvan başlı bir asa taşır. Çevgen aynı zamanda ciritin diğer adıdır. Yaşından beklenmeyecek kadar güçlüdür. Tasvir edilirken “altın sakallı” mecazı kullanılır. Verdiği elmayı kendileri yiyen kısır karı kocanın çocukları, elmanın kabuğunu yedirdikleri atlarının da yavruları olur. (Karakurt, 2012: 50)

2.10. Umay Ana

Umay, Türk mitolojisinde doğum ve bereketin sembolü olan en önemli tanrıçadır. İyilikler yapar ve doğacak çocukları belirler. Üç boynuzu vardır. Beyaz elbise giyer. Yere kadar uzanan beyaz saçları vardır. Orta yaşlı olarak betimlenmektedir. Kuş kılığına girebilir ve kanatlıdır. Yeryüzüne bereket dağıtmakla görevlidir. Bazı durumlarda kızarak insanları korkutabilir. Çocuk sahibi olmak isteyenler kendisine kurban adarlar. Gökyüzünde yaşar ancak bazen yeryüzüne iner. Yanında bir kuğu veya zarif bir at ile betimlenir. Hamile kadınları, çocukları ve yavru hayvanları korur. (Karakurt, 2012: 778)

2.11. Çift Başlı Kartal

Yakutlar çift başlı kartala “öksökö kuşu” derler. Türkçe “bürküt” kartal anlamına gelmektedir. Bakır tırnakları ve altın renkli kanatları vardır. Sağ kanadı ile Güneş’i, sol kanadı ile Ay’ı kaplar. Yaşam Ağacının tepesinde yaşar. Tanrı Ülgen’in sembolüdür. Pençeleriyle Ay ve Güneş’i tutar, gökten yıldırımlar indirir. Gece ve gündüzü, ak ve karayı, aydınlık ve karanlığı, evrendeki zıtlığı temsil eder. İki kartal yer ve göğün tam ortasında evrenin dönüşüne uyarak birbirlerinin etrafında dönmeye başlamışlar ve sonra da birbirleriyle kaynaşp tek varlık olmuşlardır. (Karakurt, 2012: 608)

Yakutlara göre kartal güneşin sembolüdür ve ona saygı göstererek and içerler. Kadınlar çocuk yapabilmek için bile kartala adaklar adardı. Kartal aynı zamanda mevsimleri de değiştirir. Kanatlarını bir kez çırparsa buzlar erir, iki kez çırparsa ilkbahar gelir. (Erdoğan B., 2007: 149-150)

2.12. Huma Kuşu

Her zaman en yüksekte uçar, hiç yere inmez. Hatta bulunduğu gökte yumurtlar, yumurta yere düşerken yavru yumurta içinden çıkar ve yeniden göklere uçar. Yere konmayan Huma kuşunun ayakları yoktur. Çin, Hindistan ve Kıpçak göklerinde uçar. (Erdoğan B., 2007: 153)

Başına konduğu kişiye mutluluk getirdiğine inanılması sebebi ile talih kuşu veya devlet kuşu olarak da adlandırılır. Bunun kaynağı eskiden bir hükümdar öldükten sonra halkın bir meydanda toplandığı ve Huma’nın başına konduğu ya da gölgesinin üzerine düştüğü kişinin hükümdar olduğuna dair halk inancıdır. (Karakurt, 2012: 394)

2.13. Anka

Anka’nın kelime anlamı gerdanlıktır. Türk mitolojisinde Tuğrul adıyla da bilinmektedir. Tüyleri güzel, boynu uzun, büyük bir kuştur. Boynu halka halinde beyaz

tüylerle çevrili olduğu için Anka denilmiştir. Anka kuşu gözle görülemeyecek kadar yüksekte uçar. (Erdoğan B., 2007: 154)

Anka, Fars sanatında kuş şeklinde, kanatlı dev bir yaratık olarak resmedilmiştir. Zaman zaman köpek başına ve aslan pençelerine sahip bir tavus kuşu olarak da resmedilmiştir. Yılanlara karşı bir düşmanlığı vardı ve yaşadığı yer fazlasıyla sulaktı. Bir anlatıda kendisini alevlerle kaplayana kadar 1700 yıl yaşadığı, daha sonraki tanım ve kayıtlarda ise onun ölümsüz olduğundan bahsedilmiştir. Bu kuşun en bilindik özelliği küllerinden yeniden doğmasıdır. İran efsanesine göre, bu kuş o kadar yaşlıdır ki dünyanın yıkılışına üç kez tanık olmuştur. (Karakurt, 2012: 97)

Anka, güzel sesli ve erkektir. Bir başka rivayete göre dişidir. Kaf dağının tepesinde yatar ve bu dağı geçmek için Anka Kuşu'na binmek gerekir. Anka, kartal büyüklüğünde bir kuştur. Boynundaki tüyleri altın sarısı, kuyruğu beyaz ile karışık pembe renkli ve güzel gözlüdür. (Batislam, 2002: 196)

2.14. Kilin

Türk mitolojisinde adı geçen tek boynuzlu attır. Çoğu mitolojide tek boynuzlu atlara rastlamak mümkündür. En bilineni Yunan mitolojisindeki Unicorn'dur. Beyaz bir atın kafasının ortasında düz bir boynuz çıkar. Boynuz gücü temsil eder.

Bazı kaynaklarda korkunç ve vahşi olarak anlatılsa da Türk ve Çin kaynaklarında çok iyi bir at olarak tasvir edilmiştir. Başının ortasında çıkan spiral boynuzun bazen ilaç olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Karakurt, 2012: 482)

2.15. Kıştey

Tanrı Ülgen'e kurban sunmak için göğsü çıkarken şamanı yoldan çıkarmaya çalışan kötü ruhtur. Sekiz gözü olduğu ve siyah bir tilkiye dönüşebildiği bilinmektedir. İnsanları evlilik dışı ilişkiler yaşamaya, zina yapmaya yönlendirir. Erlik Han'ın kızlarından biri olduğu tahmin edilir. (Karakurt, 2012: 483)

2.16. Abra ve Yutpa

Türk mitolojisinde yeraltındaki Büyük Deniz’de yaşayan ve ejderhaya benzeyen devasa iki yılandır. Erlik’in yer altındaki hizmetkarlarıdır. Abra’nın timsaha benzeyen bir görüntüsü vardır. Gözleri parlak bakır, ayakları kızıl renktedir. Devasa büyüklüktedir. Görenlerin yüreğine korku basar. Çok güçlü çeneleri vardır. Yutpa’nın ise çatal kuyruğu ve dört ayağı vardır. Yeşil baldırlı, ak göğüslü ve kayık gibi yassı çenelidir. Erlik’in sarayını korur. (Karakurt, 2012: 26-875)

2.17. Bükrek ve Sangal

Türk ve Altay mitolojisinde birbirleriyle kavga eden iki ejderhadır. Kavga ederken görüntüleri Ying-Yang sembolünü anımsatır. Büyük Deniz’de yaşarlar. Bükrek iyi tarafı temsil eder. İnsanlara zarar vermez, yardım eder. Kertenkele görünümündedir ve kanatları yoktur bu nedenle uçamaz. Uzun boynu ve çok güçlü pençeleri vardır. Anlatılara göre her bin yılda yeryüzüne inerek durumu kontrol eder.

Sangal ise kötü olandır. Bükrekle dokuz sene süren savaşı kaybederek ölen ejderhadır. (Karakurt, 2012: 212-213)

BÖLÜM III

3. YAPILMIŞ ÇİZİMLERİN TASVİRLERE GÖRE İNCELENMESİ

3.1. Alp Er Tunga Destanı



Resim 1: Ertay Altınöz, 2009, "Alp Er Tunga"

Literatür taraması sonucu bulunan tasvirlerde Alp Er Tunga'nın savaş alanında bulunduğu sırada etrafın kara bulutlarla çevrildiğini, kara bir bayrak ve kara zırhının üzerinde altın işlemler olduğunu görmekteyiz. Yapılan çalışmalarda genel olarak tasvire bağlı kalınmıştır. Hava karanlık ve pusludur. Alp Er Tunga'nın giydiği zırhın demir olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Resim 1'de kafasında külah yerine boynuz kullanmasının bulunan tasvirlerle uygun olmadığı görölmektedir. Ayrıca çizimde taşıdığı bayrak ve zırhındaki altın kaplamalar ile ilgili herhangi bir detay bulunmamaktadır.

3.2. Oğuz Kağan Destanı



Resim 2: Oğuz Kağan Tasviri “Tasarımcı Bilinmiyor”



Resim 3: Oğuz Kağan Tasviri “Tasarımcı Bilinmiyor”

Yapılan taramalarda Oğuz Kağan’ın net bir çizimi bulunamamıştır. Yalnızca portresinin belirgin olduğu görülmektedir. Hilal bıyıklı ve uzun saçlı çizilmiş olup, literatür tasvirlerinde bahsedilen renkli gözleri doğru şekilde işlenmesine karşın diğer çizilen detayların karşılığı yoktur.

3.3. Attila Destanı

Literatür taramasında Attila'nın fiziksel özelliğinin değil de zekasının ve aklının ön planda olduğunu görmekteyiz. Attila kısa boylu olmasıyla bilinen, seyrek sakallı, geniş omuzlu, basık burunlu, at üzerinde çok iyi ok ve yay kullanabilen bir liderdir.



Resim 4: Mór Than, 1870, "Attila"

Ünlü Macar ressam Mor Than'ın yaptığı tabloda (Resim 5) Attila'yı tahtında otururken görmekteyiz. Sinirli ve korkutucu bakışı “Tanrı’nın kırbacı” tasvirini karşılamaktadır. Ancak yüz tanımında geçen seyrek sakallarını ve basık burnunu resimde görememekteyiz. Yağlı boya tabloda otururken resmedildiği için de boyu hakkında bilgi sahibi olamamaktayız.



Resim 5: Yönetmen: Muammer Koçak, Savaş'ın Efsaneleri – Attila, 28 Haziran 2019.

TRT Belgesel adlı televizyon kanalında yayınlanan “Savaşın Efsaneleri” belgeselinin 4. bölümünde Attila’nın hayatı anlatılmaktadır. Bulunan bilgilere en yakın tasvirin burada yapıldığını görmekteyiz. Boyunun kısa olması ve savaş zekasından bahsedilmesine rağmen yine seyrek sakallar yerine uzun sakallar kullanmıştır.

3.4. Manas Destanı



Resim 6: Bişkek Ala-Too Meydanı, Manas Heykeli

Yapılan araştırmalar Manas destanının dünyanın en uzun destanı olduğunu göstermektedir. Destanda Manas’ın doğumundan, Kırgızların özgürlüğe kavuşmasına kadar anlatılmaktadır ve Çinlilerle yaptığı savaştan sonra yer ve göğün kanla kaplandığı tasvir edilmektedir.

Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te bulunan Manas Heykeli, bilinen en net görseldir. Kılıç ve kalkanıyla at üzerinde bulunan Manas savaşçı kişiliğiyle görünmektedir. Ancak savaş alanlarındaki sinirli yüz hatları heykele işlenmemiştir. Çinlilerle yaptığı 2 gün süren büyük savaşla ilgili herhangi bir tasvir bulunmamaktadır.

3.5. Cengiz Han



Resim 7: Yönetmen: Sergey Bodrov, "Cengiz Han" Cengiz Han Mongol, 14 Mart 2008

Dünyanın en acımasız komutanlarından biri olarak bilinen Cengiz Han'ın günümüze ulaşan herhangi bir tasvirine rastlanmamaktadır. Mevcut kaynaklardan Rashid El Din'in yaptığı tasvire göre saçının kıızıl ve gözlerinin mavi olduğu bilinmektedir. Cengiz Han Mongol filminde ise bunların aksine siyah saç ve sakallara sahip bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6. Timur Destanı

Göçebe toplumun son hükümdarı olarak bilinen Timur, "Kuvveti Sonsuz" olarak betimlenmektedir. En belirgin özellikleri omuzlarının geniş, boyunun uzun, vücudunun korkutucu şekilde heybetli olmasıdır.



Resim 8: Özbekistan Taşkent Meydanı, Emir Timur Heykeli

Özbekistan'ın Taşkent Meydanı'nda bulunan heykelinde at üzerinde yer alan Timur, asık suratı ve korkutucu heybetiyle görülmektedir. Ancak yapılan tasvire bazı noktalarda uygunluğu bulunmamaktadır. Kaynaklarda Timur'un sağ elinin felçli olduğunu bilgisi yer almaktadır fakat bu heykelde sağ elini havada görmekteyiz.



Resim 9: Emir Timur, Yağlı Boya

Bulunan tasvire en yakın görsel, Timur'un kendi yaptırdığı yağlı boya tablodur. Asık suratı, düz sakalları ve geniş omzuyla tahtında oturmaktadır. Felçli olduğu sağ elini

gizleyerek poz vermiştir. Ünlü yüzüğü ise sol elindedir. Ancak burada da sağ ayağının topal olduğuna işaret eden herhangi bir detay bulunmamaktadır.

3.7. Battal Gazi Destanı



Resim 10: Battal Gazi Heykeli, Malatya

Yapılan literatür çalışmalarının sonucu olarak Battal Gazi'nin fiziksel özellikleri bulunamamıştır. Ancak destanda geçen yenilmez ve öldürülemez oluşu bize güçlü, kuvvetli olduğu ipucunu verir. Malatya'da bulunan heykelinde kılıcıyla at üzerinde oluşu iyi bir savaşçı olduğunu gösterir.

3.8. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi



Resim 11: Ertan Altınöz, 2009, "Deli Dumrul"

Deli Dumrul Hikayesinde mitolojik noktaların tespiti doğru yapılmalıdır. Deli Dumrul'un Azrail ile savaştığı bölüm bu hikâyenin en önemli noktasıdır. Ancak yapılan çizimde yaptırdığı köprü ön planda tutulmuş, bu kısım es geçilmiştir. Fiziksel özellikleri hakkında bir bilgi bulunmasa da hikâyenin akışına göre güçlü bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz.

3.9. Basat'la Tepegöz'ün Hikayesi



Resim 12: Yönetmen: Jonathan Liebesman, "Cyclops" Titanların Öfkesi, 30 Mart 2012



Resim 13: Yönetmen: Rakim Karakaş, TRT Çocuk, Dede Korkut Hikayeleri, 32. Bölüm, 14 Ağustos 2014

Dede Korkut Hikayelerinde Tepegöz, çocuklara saldıran yenilmesi güç bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Titanların Öfkesi filminde bir canavar olarak karşımıza çıkarken, TRT Çocuk kanalında yayınlanan çizgi filmde sevimli, insanlara komik görünen bir karakter olarak yansıtılmıştır.

3.10. Kayra Han (Kara Han)



Resim 14: Nuray Bilgili, 2009, "Kara Han"



Resim 15: Ertaç Altınöz, 2009, "Kara Han"

Türk mitolojisine göre tanrıların en büyüğü olarak bilinen Kayra Han'ın fiziksel özellikleri hakkında bir detay bulunamamıştır. En bilinen özelliği, dokuz dallı bir çam ağacı dikmiş olmasıdır. Karakter çizimlerinde ise sıradan bir Türk geninde bulunan fiziksel özellikler yapılırken bu detay atlanmıştır.

3.11. Ülgen



Resim 16: Ülgen Han



Resim 17: Nuray Bilgili, 2009, "Ülgen"

Bulunan yazılı tasvirlerde Ülgen'in Göklerin tanrısı olduğu, yıldızları, gök gürültüsünü ve yıldırımları oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca elinde kılıç ve kalkanın yanı sıra bazen hayat ağacına benzer topuzun da olduğu bilinmektedir. Resim 18'de elinde hayat ağacına benzer topuzu görmekteyiz. Ancak iki çizimde de yıldırımları veya yıldızları oluşturduğuna dair detay bulunmamaktadır.

3.12. Ak Ana



Resim 18: Nuray Bilgili, 2009, "Ak Ana"

Ak Ana'nın, Dünyada henüz kara parçası yokken sadece suda yaşadığını bilmekteyiz. Yapılan çizimde figürün suda yaşadığına işaret eden bir detay görülmemektedir. Etrafındaki deniz yıldızları ise gerçeklik algısından uzaktır.

3.13. Erlik Han



Resim 19: Ertay Altınöz, 2009, "Erlik Han"



Resim 20: Volkan Yenen, 2011, "Erlik Han"

Erlik Han ile ilgili birçok net tasvir olmasına ve çizimi en fazla yapılan karakterlerden biri olmasına rağmen, aslına uygun çizimlere rastlanmamaktadır. Yapılan

Çizimlerin çoğunda sakalının dizine kadar uzadığını, bıyıklarının ise yaban domuzuna benzediğini görmekteyiz. Ancak yarattığı kara güneşi ve yeşil demirden yapılmış kılıcının olmayışı tasarımlardaki eksiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.14. Kızagan



Resim 21: Nuray Bilgili, 2009, "Kızagan"

Yapılan taramalarda Kızagan'ın kıızıl renkle ifade edildiğini, savaşlarda az sayıda askeri bulunan ordulara güç verdiğini görmekteyiz. Elindeki asası ise gökkuşağı şeklinde tasvir edilmiştir. Yapılan çizimde genel olarak kıızıl tonların kullanması tasvire uygun olsa da elindeki asasının gökkuşağına benzemesiyle ilgili bir detay bulunmamaktadır.

3.15. Umay Ana



Resim 22: Nuray Bilgili, 2009, "Umay Ana"

Türk mitolojisinde en net tasviri yapılan karakterlerden biri Umay Ana'dır. Tasvirlerde beyaz bir elbise giydiği, üç boynuzu olduğu ve yere kadar uzanan beyaz saçlarının olduğu görülmektedir. Kanatları olduğu için kuş kılığına girebildiği, gökyüzünde yaşadığı, zaman zaman yeryüzüne indiği, yanında ise bir kuğu veya zarif bir at olduğu da belirtilmektedir. Ancak yapılan çizimde tasvire tek uyan kısım kanatlarının olmasıdır. Elbise, saç ve boynuz gibi detaylar atlanmıştır.

3.16. Anka



Resim 23: Anka Kuşu

Anka Kuşu'nun birçok farklı kaynakta birçok farklı tasviri olduğunu görmekteyiz. Farklı kaynaklardaki tasvirlerin ortak özelliği tüyleri güzel, boynu uzun, büyük bir kuş olduğudur. Boynunda bulunan halka halindeki beyaz tüylerden dolayı Anka isminin verildiğini kaynaklarda ifade edilmektedir. Çizimler birbirine benzerlik göstermektedir. Ancak yapılan tasvire uygun olarak boynundaki beyaz tüylere hiçbir tasarımda rastlanmamaktadır.

3.17. Kıştey

Literatür taramasında tasvirine ulaşılmasına karşın Kıştey'in günümüze kadar yapılmış herhangi bir çizimi bulunmamaktadır.

BÖLÜM IV

4. UYGULAMALAR

Araştırmanın önceki bölümlerinde Türk mitolojisinde yer alan destanlar ve bu destanlarda bahsi geçen karakterler incelenmiştir. İncelenen metinlerde çoğunlukla net tasvirler bulunmuş olmasına rağmen eksik bilgisi olan karakterler de bulunmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların ise bu tasvirlere bazı noktalarda uymasına karşın yüksek oranda tutarsız olduğunu görmekteyiz.

Araştırmanın bu bölümünde ise karakterler, kaynaklardaki tasvirlere sadık kalınarak, aslına en uygun biçimde çizilmeye çalışılmıştır. Teknik olarak dijital illüstrasyon kullanılmış, tüm çizimler photoshop programında dijital çizim kalem ve tablet ile gerçekleştirilmiştir.

4.1. Alp Er Tunga



Alp Er Tunga'nın savaş alanına geldiğinde etrafı kara bulutlarla çevrilmesine gönderme yapmak amacıyla tasarım genelinde koyu bir atmosfer kullanılmıştır. Arka

planda ise Alp Er Tunga'nın kara bayrakları, zırhı ve kollarında üzerinde altın işlemeleri olan demirden yapılmıştır. Ejderha gibi savaştığını göstermek için ise at üzerinde bağırdığını ve nefesiyle etrafı yaktığını görmekteyiz.

4.2. Oğuz Kağan Destanı



Oğuz Kağan'ın çok çabuk büyüdüğü ve çok güçlü olduğu bilinmektedir. Bu sebeple karakter tasarımı yapılırken kaslı bir vücut yapısı tercih edilmiştir. Göğsünün kıllı ve altın bir kemerinin olduğuna, ayrıca avlanırken kılıç ve mızrak kullandığına da destanda değinilmektedir. Yaşadığı yerdeki ormanlara ve akarsulara gönderme yapmak içinse arka planda ağaçlar ve su kaynakları çizilmiştir.

4.3. Attila Destanı



Attila'nın fiziksel özelliklerinden en belirgin olanları kafasının büyük, omuzlarının geniş, boyunun ise kısa olmasıdır. Karakter tasarımı yapılırken omuzlar vücuda göre daha orantısız çizilmiştir. Bunun sonucu olarak göz hem omuzları geniş görüp hem de boyunu kısa olarak algılamaktadır. Kafası ise yine vücuda oranla daha büyük çizilmiştir. Burnu basık, gözleri küçük, sakalları seyrek tasarlanmıştır. “Tanrı’nın Kırbaacı” lakabına gönderme yapmak amacıyla sert bakışlı çizilirken arka plan ve çizim genelinde kırmızı alevler kullanılmıştır.

4.4. Manas Destanı



Manas'ın on iki yaşından itibaren at üzerinde ok ve yay kullandığını bilmekteyiz. Karakter tasarımı yapılırken de bu noktaya dikkat çekmek için genç bir insan çizilmiştir. At üzerinde çok iyi ok ve yay kullandığını vurgulamak için atı tutmadan ok attığı gösterilmiştir. Çinlilerle yaptığı savaşa gönderme yapmak için ise sinirli bir yüz ifadesi kullanılmıştır. Gökyüzünün kırmızı tonlarda yapılması da yine destanda geçen ve 2 gün süren savaş bittiğindeki yer ve göğün kırmızı tasvir edilmesine göndermedir.

4.5. Cengiz Han



Günümüze ulaşan herhangi bir tasvirinin olmayışı Cengiz Han'ın karakter tasarımıyla bir serbestliğe yönlendirse de önemli birkaç nokta bulunmaktadır. Moğolları tek bir çatı altına toplaması ve yaptığı seferlerle sayılı komutanlar arasında olması Cengiz Han'ın yüz ifadesinin yorgun ama güçlü görünecek şekilde tasarlanmasını gerekli kılmıştır. Ulaşılabilen tek tasvirden hareketle saç ve sakalları kırmızı, gözleri mavi çizilmiştir. Arka planda ise kayalarla çevrili vadiyi görmekteyiz. Dağlara verilen isim nedeniyle de kırmızı tonlarda çizilmiştir.

4.6. Timur Destanı



Timur, karakteri tasarlanırken dikkat çeken en önemli noktalar sağ elinin felçli ve sağ ayağının topal olması bilgisidir. Bu yüzden birçok eskiz yapılmıştır. Sağ eline eldiven giydirip kılıcı tutturmak yöntemi ile felçli olan elinden odak kaydırılmıştır. Yine sağ ayağı örtüyle kapatılıp bu aksaklıkları kapatılmaya çalışılmıştır. Bulunan tasvirlerle göre alını geniş, teni kızıl tonlarda ve sakalı düzdür. Parmağında bulunduğu söylenen yüzüğü yine sol eline yerleştirilmiştir. Saçlarındaki hafif beyazlık ile yaşlılığına vurgu yapılmış ancak sinirli yüz hatları ve iri yapısıyla korkutucu olması ve yaşına rağmen güçlü görünmesi hedeflenmiştir.

4.7. Battal Gazi Destanı



Destanda geçen bilgilere göre Battal Gazi'nin çok iyi savaştığını ve ulaşılan tasvirlerde at binip kılıç kullandığını bilmekteyiz. Binlerce ordulara karşı savaştığı için karakter tasarımı bir savaş anı çizilmiştir. Yenilmez olduğuna vurgu yapmak içinse savaş meydanında tek başına atı ve kılıcıyla tasarlanmıştır.

4.8. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi



Deli Dumrul'un karakter tasarımı yapılırken fiziksel özelliklerinden çok mitolojik olaylar göze çarpmaktadır. Geçenlerden haraç aldığı, geçmeyenleri ise önce dövüp daha sonra haraç aldığı köprüde nöbet tutarken tasarlanmıştır. Yaptıklarından anlaşıldığı üzere karakter olarak bir eşkıya formunda çizilmiştir. Arka planda ise mitolojik olaya gönderme yapması açısından, Deli Dumrul'un meydan okuduğu Azrail tasviri yerleştirilmiştir.

4.9. Basat'la Tepegöz'ün Hikâyesi



Tepegöz, çocuklara zarar veren bir canavar formunda anlatılmaktadır. Bu sebeple tek gözlü, kamburu çıkmış şekilde ve vücudu sağlıksız olarak tasarlanmıştır. Ayrıca ormanda yaşadığına vurgu yapmak için dallar ve geri planda ağaçlar çizilmiştir. Hikâyede geçen Basat'la savaşına gönderme yapmak amacıyla da elinde ağaç parçası ve sinirli bir yüz ifadesiyle karakter oluşturulmuştur.

4.10. Kayra Han (Kara Han)



Kayra Han'ın fiziksel özellikleri ile ilgili herhangi bir tasvire ulaşamamıştır. Ancak tanrıların en büyüğü olduğu bilinmektedir. Karakter tasarımı yapılırken buna uygun olarak tahtında otururken çizilmiştir. Yüz hatları ve kıyafetleri Orta Asya Türklerine uygun olarak yapılmıştır. Arka plana ise yeryüzünü yarattıktan sonra diktiği dokuz dallı çam ağacı yerleştirilmiştir.

4.11. Ülgen



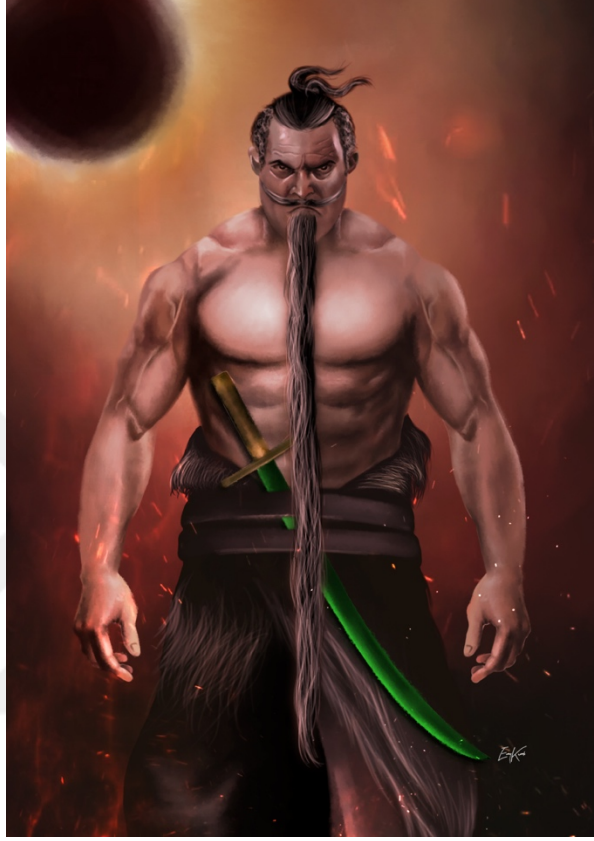
Göklerin tanrısı olarak bildiğimiz Ülgen'in karakter tasarımı gökyüzü temasında yapılmıştır. Yıldızları, gök gürültüsünü ve yıldırımları yaptığına inanıldığı için eliyle yıldırım oluştururken çizilmiştir. Arka plana yıldızlar yerleştirilmiştir. Bu yetenekleri güçlü biri yapabileceğinden vücudu kaslı, yüz hatları ise sinirli olacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca elindeki topuzda tasvirde geçen hayat ağacı işlenmiştir.

4.12. Ak Ana



Akdeniz’de yaşadığına inanılan Ak Ana deniz altında çizilmiştir. Yapılan tasvirlerde ışıktan bir bedeni olduğu anlatıldığı için etrafına ışık huzmeleri, başına taca benzeyen boynuzları ve etrafında dolaşan denizyıldızları eklenmiştir. Ayrıca denizkızına benzediği ve tasvirde bu kuyruğun mavi renkte olduğu belirtildiği için uzun mavi bir kuyruk çizilmiştir.

4.13. Erlik Han



Erlik Han'ın kötülük tanrısı olduğuna inanıldığı için tasarımın genelinde koyu tonlar kullanılmıştır. Arka planda yarattığı kara güneşi görmekteyiz. Yüz ifadesi sinirli, kıvrık saçlı, yaban domuzu dişlerine benzeyen sakalı ve dizine kadar uzanan sakalı çizilmiştir. Kılıcı ise tasvirlerden hareketle yeşil renkte yapılmıştır. Erlik kelimesinin anlamından yola çıkarak ise bedeni güçlü ve kuvvetli tasarlanmıştır.

4.14. Kızagan



Araştırmalar sonucu kırmızı renk ile simgelendiği anlaşılan Kızagan tasarımında da kırmızı tonlar kullanılmıştır. Savaşçılara, askerlere güç ve kuvvet verdiği, onları yenilmez kıldığı için çizimde bir savaş meydanı tasarlanmıştır. Kıyafetleri kırmızı ve elindeki asası gökkuşağı renklerinde çizilmiştir. Sol eliyle askerlere güç verirken tasvir edilmiştir. Yüz hatları ve bıyığı ise Orta Asya Türk'ü tipinde oluşturulmuştur.

4.15. Umay Ana



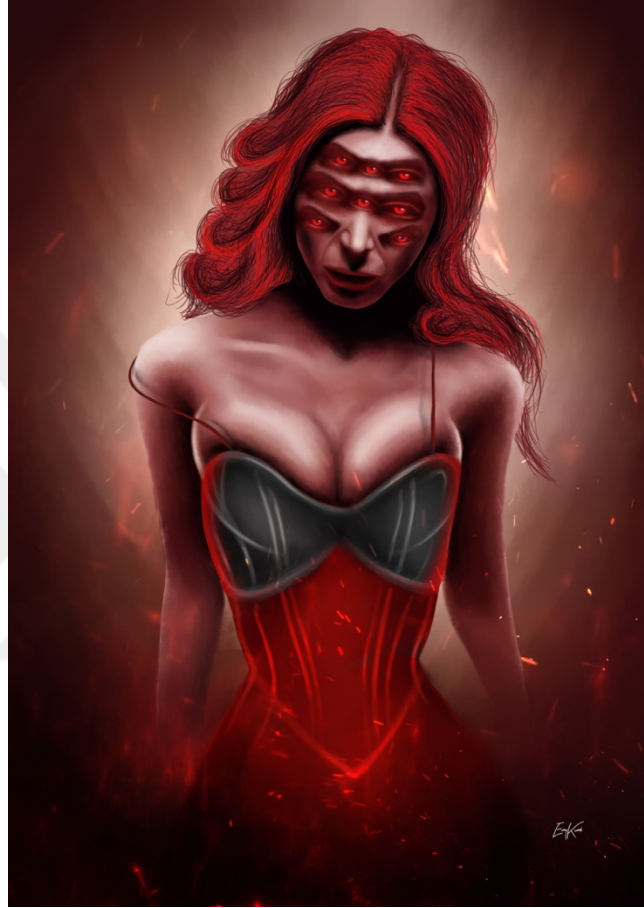
Umay Ana karakteri gökyüzünde yaşar biçimde tasarlanmıştır. Tasvirlerden hareketle beyaz elbiseli, yere kadar uzanan saçları ve üç boynuzlu olarak çizilmiştir. Kuşa dönüşebildiği için beyaz kanatlar eklenmiştir. Yanında kuğu veya at ile tasvir edildiği için bu iki hayvan arasından kuğu tercih edilerek yanına eklenmiştir.

4.16. Anka



Anka Kuşu'nun en bilindik özelliği küllerinden doğmasıdır. Bu nedenle çalışmanın arka planında ve genelinde kırmızı ve koyu tonlar kullanılmıştır. Kelime anlamı gerdanlık olduğu için ve tasvirlerde anlatıldığı üzere boynu uzun ve beyaz halka halinde tüylerle kaplanmıştır. Birçok kaynakta kanatlı dev bir yaratık olarak resmedildiği için korkutucu ve saldırgan olacak şekilde çizilmiştir. Kuyruğunda beyaz ile karışık pembe detaylar kullanılmıştır. Arkaya ise Anka'nın yattığına inanılan Kaf Dağı eklenmiştir.

4.17. Kıştey



Daha önce görsel olarak karakter tasarımı yapılmayan Kıştey oluşturulurken sadece ulaşılabilinen metinlerden hareketle çizilmiştir. Kıştey'in insanları zina yapmaya yönlendirdiğine inanıldığı için saçında, kıyafetinde ve tasarımın arka planında cinselliği çağrıştırdığından kırmızı renk kullanılmıştır. Tasvirde geçtiği üzere sekiz gözlü olarak çizilmiştir. Ayrıca siyah bir tilkiye dönüşebildiğine gönderme yapmak amacıyla kıyafetine siyah detaylar eklenmiştir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ

Toplamları geçmişe bağlayan manevi kültür mirasları bulunur. Bunlardan destanlar ve mitler, milli kültürümüzü tüm gerçekliğiyle yansıtır, eski çağlar ile bir bağ kurması bakımından önemlidir. Destanlar, hikayeler ve tek kelimeyle mitler tarihin en eski çağlarından itibaren inanç sistemlerimiz hakkında da günümüze ışık tutmaktadır. Aynı zamanda mitler bizi geçmişimizle bağlayan, sosyolojik ve inanca dayalı birtakım ipuçları da vermektedir.

Şunu söyleyebiliriz ki, toplumlar inanç ve kültürlerinden tam anlamıyla kopamazlar. Özellikle tarihin en erken dönemlerinde millet olmuş bir topluluk için bu durum çok daha zordur. Bu topluluklar arasında geçmişi çok eski çağlara dayanan ve eser veren Türk toplumu önemli bir yere sahiptir. Türk destan ve mitlerine bakıldığında günümüz ile ilgili çok fazla kesişen nokta olduğu fark edilmektedir. Ancak Türk destan ve mitleri çok eskiye dayansa bile yapılan araştırma ve çalışmaların halen yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Mitler bugün yalnızca bir edebi ürün değil aynı zamanda görsel kaynak olmuştur. Bu edebi metinlerin çözümlemesini yapan uluslar, televizyon ve sinema gibi görsel anlamda çok etkili medyalarda önemli eserler oluşturmuş, kültürlerinin tanıtımını yapmıştır. Öyle ki günümüzde halen mitolojik karakterler üzerine çok fazla bilgisayar oyunu yapılmakta, film ve diziler çekilmektedir.

Öte yandan uzun ve köklü bir geçmişe sahip olmayan uluslar dahi görsel anlamda mitler yaratmışlardır. Çizgi romanlarla başlayan bu serüven günümüzde film, dizi, bilgisayar oyunu gibi tanıtım yönü güçlü araçlara sıçramıştır. Gerçek olmayan bu karakterler mit ve destan geçmişi olmayan ulusların sosyokültürel tanıtımını yapmaktadır.

Türk toplumunda ise bir mitoloji ve destan madeni bulunmaktadır. Çoğu kaynakta detaylı karakter tasvirleri olduğu bilinmesine rağmen, daha önce oluşturulan karakterlerin bu tasvirlerle uymadığı, ancak gerekli altyapı sağlandığında mit ve destanların

görselleştirilmesine katkı sağlayacağı söylenebilir. Yapılan çizimlerde karakter tasvirlerine bağlı kalındığı sürece sağlıklı sonuçlar alınabileceği anlaşılmaktadır.

Tez çalışması kapsamında yapılan taramalar sonucunda elde edilen veriler ışığında on yedi (17) uygulama yapılmıştır. Bu çalışmaların tümü karakter odaklı olup destanlarda geçen olaylar uygulamalara dahil edilmemiştir. Uygulama aşamasında, yazılı metinlerde bulunan tasvirlerle bağlı kalınarak çizimler gerçekleştirilmiş olsa da ortaya çıkan görseller geliştirilmeye açıktır.

6. ÖNERİLER

Yapılan çizimlerin araştırmalar sonucunda karakter bazlı olduğunu gördük. Çalışmanın daha derinlemesine incelenmesi için Orta Asya bölgeleri gezilip, müzeler ziyaret edilebilir. Gerekli duyulduğu takdirde yerel halktan destanlar ve mitolojik olaylar hakkında bilgiler dinlenebilir. Bu tez içeriğinde çizimi yapılmamış ancak tasviri bulunan karakterler de görselleştirilebilir.

Türk kültürü ve Türk mitolojisindeki karakterler çizgi roman, film, bilgisayar oyunu gibi tanıtım yönü güçlü araçlar kullanılarak daha geniş kitlelere ulaştırılabilir. Bunlar için dönemin mekân ve kıyafetlerini inceleyecek bir ekip, görselleştirme kısmında illüstratörler ve 3d model oluşturacak bir başka ekip kurulması daha doğru olacaktır. Bulunan ve oluşturulan dökümanları senaryolaştıracak bir senarist ve yönetmenle de çalışılabilir.

7. KAYNAKÇA

- Çoruhlu, Y., (2002), Türk Mitolojisinin Anahatları, (1. baskı), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B., (1993), Türk Mitolojisi, (2. baskı, Cilt 1.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Öztürk, A., (2018), Çağların İçinden Türk Destanları, (4. baskı), Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Araz, R., (1995), Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, (1. baskı), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Bang, W., ve Arat, R. R., (1936), Oğuz Kağan Destanı, (1. baskı), Burhaneddin Basımevi, İstanbul.
- Bars, M. E. (2018)., Köroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah. Erzurum. Aralık 7, 2018 tarihinde <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi8/barsmehmetemin.pdf> adresinden alındı
- Batıslam, D., (2002), *Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: HÜMÂ, ANKA VE SİMURG*. Şubat 28, 2018 tarihinde <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/batıslam.pdf> adresinden alındı
- Bayat, F., (2007), Türk Mitolojik Sistemi, (1. baskı), Ötüken Yayınları.
- Bilgili, N., (2018), Türk Mitolojisi, (3. baskı), Kripto Yayın, Ankara.
- Bodrov, S., (Yöneten), (2008), *Cengiz Han Mongol*, [Sinema Filmi].
- Demir, N., (2006), Dânişmend Gazi Destanı, (1. baskı), Hece Yayınları, Ankara.

Demir, N., (2016), Oğuz Kağan Destanı, (2. baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Demir, N., (2017), Satuk Buğra Han Destanı, (1. baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Demir, N., ve Erdem, M. D., (2006), Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı, Erzurum, Aralık 11, 2018 tarihinde <https://www.battalgazi.org.tr/tr/dokuman/turk-kulturunde-destan-ve-battalgazi.pdf> adresinden alındı.

Erdoğan, B., (2007), Sorularla Türk Mitolojisi, (1. baskı), Pozitif Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, M. K., (2016), Cengiz Han, (1. baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

Firdevsi., (2009), Şehname, çev. N. Lugal, (1. baskı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Gültepe, N., (2015), Yeni Araştırmalar Işığında Türk Mitolojisi, (5. baskı), Resse Yayınları, İstanbul.

Gültepe, N., (2017), Türk Mitolojisi, (1. baskı), Kapı Yayınları, İstanbul.

Gündüz, T., (2017), Oğuz Kağan Destanı, (4. baskı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Hacip, Y. H., (2015), Kutadgu Bilig, çev. A. Çakan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul:

İnan, A., (1986), Tarihte ve Bugün Şamanizm, (3. baskı), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Karakurt, D., (2012), *Türk Söylence Sözlüğü*, Ekim 19, 2018 tarihinde https://www.academia.edu/11557648/Türk_Mitoloji_Ansiklopedisi_Deniz_Karakurt_adresinden_alindi

Mahmud, K., (2017), Divan-ü Lugat-it Türk, (2. baskı), Salon Yayınları, Konya.

Roux, J.-P., (2011), Eski Türk Mitolojisi, çev. M. Sağlam, (1. baskı), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

Sakaoğlu, S., ve Duymaz, A., (2018), İslamiyet Öncesi Türk Destanları, (13. baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Sarı, İ., (2016), Cengiz Han, (1. baskı), Net Medya Yayıncılık, İstanbul.

Say, Y., (2009), Battalname, (1. baskı), Eskişehir Valiliği, Eskişehir.

Tektaş, N., (2013), Tanrı'nın Askerleri, (1. baskı), Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Tihrani, E., (2011), Kitab-ı Diyarbekriyye, çev. M. Öztürk, (1. baskı), Üç S Basım, Ankara.

Uçkun, R., (1997), Melik Danişmend Gazi'nin Tarihi ve Efsanevi Kişiliği Üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*(2.). Aralık 19, 2018 tarihinde file:///D:/Dosyalar/Y%C3%BCksek%20Lisans/TEZ/MAKALELER,%20TEZLER,%20K%C4%B0TAPLAR/MEL__K%20DANI__MEND%20GAZI'NIN%20TAR__H__%20VE%20EFSANEV__%20__AHS__YET__%20__ZER__NE[%23380077]-406083.pdf adresinden alındı

Uslu, B., (2016), Türk Mitolojisi, (1. baskı), Kamer Yayınları, İstanbul.

Yüksel, M. Ş., (tarih yok), Arap Kaynaklarında Timur. İzmir. Aralık 17, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234562> adresinden alındı

Yalsızuçanlar, S., (2009), Dede Korkut Kitabı, (1. baskı), Lacivert Yayıncılık, İstanbul.

7.1. Görsel Kaynakça

Resim 1: <https://images-wixmp-ed30a86b8c4ca887773594c2.wixmp.com/intermediary/f/7516021d-f710-4bcd-ba82-1559888c0ccc/d2ci02o-a04beb7c-218c-4c27-b4f5-68dd35a1efde.jpg>

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 2: <https://resim.cokbilgi.com/yazi/oguz-2.jpg>

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 3: <https://i0.wp.com/sahipkiran.org/wp-content/uploads/2019/05/oguz-3.jpg?fit=163%2C227>

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 4: <https://www.behindthename.com/imagebank/images/attila.jpg>

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 5: <https://www.youtube.com/watch?v=6OXUdA4Zf0k>

Erişim Tarihi: 12 Mart 2020

Resim 6: <https://www.advantour.com/img/kyrgyzstan/manas-monument.jpg>

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 7:

https://www.yenialanya.com/images/resize/100/656x400/haberler/2018/06/her_200_erk_ekten_biri_cengizhanin_soyundan_h328880_0cff1.jpg

Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018

Resim 8: <https://photos.smugmug.com/Asia/Uzbekistan/i-W4sfdL4/0/6c6ef8f8/L/Amir%20Timur-L.jpg>

Erişim Tarihi: 29 Aralık 2018

Resim 9: <https://www.kreatifbiri.com/wp-content/uploads/2020/06/Emir-Timur-1.jpg>
Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019

Resim 10: http://www.battalgazi.bel.tr/Resimler/400/DSC_069348201611485363.JPG
Erişim Tarihi: 29 Aralık 2018

Resim 11: <https://images-wixmp-ed30a86b8c4ca887773594c2.wixmp.com/intermediary/f/7516021d-f710-4bcd-ba82-1559888c0ccc/d2bfjug-a98a5ddf-1619-4e2a-92c0-4056eb77c447.jpg>
Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2018

Resim 12: <http://iblog.milliyet.com.tr/imgroot/blogv7/Blog333/2012/07/06/34/369038-3-4-68fea.jpg>
Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2018

Resim 13: <https://www.youtube.com/watch?v=Enbrdtgebxc>
Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

Resim 14:
<https://i.pinimg.com/originals/5c/b2/c6/5cb2c635feeca82c22e7e89a590616a0.jpg>
Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2018

Resim 15:
https://facebook.com/TurkMitolojisiTarihi/photos/a.1005996139482053/2178355155572178/?type=3&source=57&__tn__=EH-R
Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019

Resim 16: https://scontent.fasr1-2.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/17992165_1311757425572588_2206248669432888755_n.jpg?_nc_cat=100&ccb=2&_nc_sid=9267fe&_nc_ohc=ybscY2MDpXQAX8rV_ET&_nc_ht=scontent.fasr1-2.fna&oh=29037b27b182abe66f1b3e10d77bfc71&oe=5FE9C4E1

Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019

Resim 17:

http://1.bp.blogspot.com/___9vTcajVkbQ/TF5wgpFWJWI/AAAAAAAAABs/yDOSKlh6vnw/s1600/bay.jpg

Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2018

Resim 18: <https://korkubilimi.com/wp-content/uploads/2016/04/ak-ana.jpg>

Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2018

Resim 19: <https://www.deviantart.com/ertacaltinoz/art/ERLIKHAN-138675563>

Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019

Resim 20: <https://www.deviantart.com/volkanyenen/art/Erlikhan-206036511>

Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019

Resim 21: http://3.bp.blogspot.com/--XIw96FjvzM/U6XGt_5KJQI/AAAAAAAA4GU/TgK68k33uy8/s1600/turk_mitoloji_e

[efsanele_kizagan_tengri_2.jpg](http://3.bp.blogspot.com/--XIw96FjvzM/U6XGt_5KJQI/AAAAAAAA4GU/TgK68k33uy8/s1600/turk_mitoloji_e)

Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018

Resim 22: <https://img-s1.onedio.com/id-553facc96a30857348670aae/rev-0/w-900/h-1243/f-jpg/s-0f47ae83ac54a035a72c4f5bd426bac5cf40c035.jpg>

Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2018

Resim 23: <https://i.internethaber.com/files/2018/6/20/1881303/1881303-vi0xDo.jpg>

Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2018